YALIYOMO

DIBAJI iii

TABARUKU iv

SURA YA KWANZA 1

SURA YA PILI 12

SURA YA TATU 16

SURA YA NNE 23

SURA YA TANO 33

SURA YA SITA 39

SURA YA SABA 43

SURA YA NANE 48

SURA YA TISA 56

SURA YA KUMI 65

SURA YA KUMI NA MOJA 69

SURA YA KUMI NA MBILI 73

SURA YA KUMI NA TATU 76

SURA YA KUMI NA NNE 79

SURA YA KUMI NA TANO 82

SURA YA KUMI NA SITA 89

SURA YA KUMI NA SABA 98

SURA YA KUMI NA NANE 107

SURA YA KUMI NA TISA 115
SURA YA ISHIRINI 122
SURA YA ISHIRINI NA MOJA 130

DIBAJI

Riwaya hii ya *Nyumba Yangu, Machozi Yangu* ni simulizi ya kusisimua, ya huzuni, matumaini na ushindi. Inaangazia maisha ya Mama Kanje, mwanamke aliyepitia mateso mengi – kutoka vita vya Rwanda, maisha ya kambi ya wakimbizi, manyanyaso ya ndoa, hadi mapambano ya kutafuta maisha bora kwa ajili ya watoto wake. Hii ni hadithi ya ujasiri wa mwanamke anayeamka kila siku na kupigana na dunia kwa ajili ya familia yake. Ni sauti ya wanawake wote waliotelekezwa, waliopigwa, waliolilia haki zao kimya kimya. Hadithi hii inalenga kuibua hisia, kuleta hamasa, na kutoa tumaini kwamba hata giza nene linaweza kuwa na mwisho wa mwanga.

TABARUKU

Naandika riwaya hii kama sadaka ya moyo wangu kwa wanawake wote waliopitia magumu ya maisha, waliokosa msaada, waliolia kimya kimya usiku wa manane, lakini hawakukata tamaa.

Mama Kanje ni ishara ya mwanamke jasiri, mama shujaa, aliyeamua kufa maskini lakini akiwa na heshima. Nawadu kazi hii kwa mama yangu, kwa wanawake wa Afrika, na kwa vizazi vijavyo vya mabinti watakaojifunza kupitia kalamu hii kuwa mateso si mwisho wa hadithi. Hii ni hadithi ya maisha, na maisha ni hadithi isiyoisha…

Ninawashukuru SOMA kwa kuniwezesha kujiunga na mpango wa mentorship ulionikutanisha na Anna Mbise, ambaye alinishauri kuandika kitabu changu. Pia,

nawashukuru familia yangu, hasa mama mzazi, kwa kuniombea kila siku. Vilevile, nawashukuru rafiki yangu wa karibu Zaituni Ally kwa kunisapoti katika mawazo yangu na kunipa amani ya moyo kila wakati.

SURA YA KWANZA

Ilikuwa siku mbaya sana kwa Mama Kanje katika biashara yake ya kuuza ndizi sukari, siku hiyo y a juma mosi alitoka sokoni mapema kwasababu nyumbani alikuwa anauguza mtoto, alilazimika kufunga biashara yake mapema kabla ya muda bila hata kumaliza mzigo wake.

“Nimesema tokeni kwenye nyumba yangu, tokeni haraka sana! Hauna hata aibu mwanaume wewe! Unawezaje kuniletea mwanamke mwingine kwenye nyumba yangu? Huoni aibu hata mbele za watoto wako unawafundisha nini sasa, nimesema tokeni haraka kabla sijachinja mtu hapa!”

Ni maneno ambayo aliyasema Mama Kanje kwa hasira huku machozi yakimtiririka kwa uchungu

baada ya kumkuta mume wake ameketi sebuleni na mwanamke mwingine baada ya kutoka sokoni.

Haikuwa mara ya kwanza kwa Mama Kanje kufanyiwa vituko na ukatili na mumewe, yote yalianza mara baada ya familia hiyo kupata mtoto wao wa kwanza mwaka 1998.

Kupigwa, kutukanwa mbele za watu halikuwa jambo la kushangaza kwa Mama Kanje, hakuwa na pakukimbilia kwasababu hakuwa na ndugu yeyote wadamu! Ambapo angekimbilia kuyakwepa mateso na manyanyaso kutoka kwa Baba Kanje.

****

Mama Kanje alizaliwa mwaka 1983 katika nchi ya Rwanda, alibahatika kusoma mpaka darasa la pili na hakuweza kuendelea na masomo tena kwasababu ya ugumu wa maisha, katika familia

yao walikuwa Watoto watatu, yeye akiwa mtoto wa kwanza.

Msiba ulianzia siku ya vita ya Wahutu na Watutsi mwaka 1994 ambayo hatakuja kuisahau kwani ilimfanya aishi kama yatima asiye na uhakika na uyatima wake!

Siku chache kabla ya vita Mama Kanje alikwenda kumtembelea Shangazi yake aliye kuwa anakaa Kijiji tofauti na Kijiji walichokuwa wanakaa yeye na wazazi wake, baada ya siku mbili aliamua kurudi nyumbani.

Mama Kanje akiwa njiani kurudi kijijini kwao alisikia milio ya bunduki na mabomu! Hakuweza kuendelea na safari yake ya kurudi nyumbani bali alianza kukimbia kwa uoga mkubwa sana kwani kwa wakati huo alikuwa mdogo sana mwenye umri wa miaka 11 tu.

Siku hiyo ndipo Mama Kanje alipopotezana na familia na ndugu zake wote, hakujua kama wamekufa au wako hai, katika kukimbia Mama Kanje alikutana na kundi la watu wengine wanaokimbia akaamua kukimbia nao, walikimbia mchana kutwa bila kula chochote, usiku walijificha vichakani kuhofia kukutana na wauwaji, maisha yakawa magumu sana, kuna wakati walilazimika kula mahindi mabichi!

Kwasababu ya njaa kali hapakuwa na muda wa kupika maporini, zaidi ya kukimbilia mpakani mwa Rwanda na Tanzania kupata msaada.

Walifanikiwa kuvuka mpakani Rusumo Tanzania wakiwa salama na wakapelekwa katika kambi ya wakimbizi Rumasi iliyokuwa wilaya ya Ngara mkoani Kagera.

Mama Kanje alijisajiri kama mtoto katika familia nyingine ambayo alikimbia nayo, hapo walipewa chakula kulingana na idadi yao lakini aliishi kwa taabu sana kwani kuna wakati familia hiyo walimgawia chakula kidogo sana, walimtenga na kuna siku hakupewa hata kidogo akalala njaa.

Siku moja Mama kanje alikwenda kuchota maji kisimani kambini, akapata Bahati ya kukutana na mtu ambaye alikuwa anafahamiana na wazazi wake, alikuwa ni Jirani yao kule nyumbani Rwanda, akafurahi sana kwani angekuwa kama ndugu yake pekee anayejuana naye, alimuelekeza anapokaa kambini humo na Mama kanje akajisemea

“Nitakwenda kuwaaga pale ninapokaa halafu nitakuja kukaa na huyu Jirani yangu angalua nitapata maisha mazuri”.

Waliagana vizuri na Mama Kanje akarudi nyumbani akawaeleza kuwa amepata ndugu yake na ataondoka Kwenda kwake.

Familia hiyo hawakufurahia kabisa jambo hilo kwani kupungua kwake kungepunguza idadi na wingi wa chakula walichokuwa wakigawiwa.

Hatimaye ulifika muda wa Mama Kanje kuondoka na aliwaaga familia hiyo waliokuwa kama walezi wake kwa muda mfupi, kwa Bahati mbaya sana Mama kanje baada ya Kwenda kwa yule ndugu yake aliyekutana naye kisimani hakumkuta!

Alikuwa tayari ameshahamishwa Kwenda kambi nyingine kwani kambi hiyo ilikuwa imejaa, wakati wanapunguza watu Kwenda kambi nyingine, ndugu huyo naye akahamishwa, Mama Kanje alijiskia vibaya sana na hakuwa na chaguo

lingine zaidi ya kurudi kule kwa ndugu walezi. Kwao walifurahia kwani kuwepo kwake ilikuwa inaongeza kushiba kwao.

Mama Kanje alichukuliwa na familia nyingine kutoka kambini, kwani kulikuwa na utaratibu watu kutoka maeneo mbalimbali ya Tanzania, walifika kambini na kuomba kupewa wakimbizi kwaajili ya kuwasaidia na kuishi nao.

Mama Kanje nayeye alichukuliwa na mzee aliyejulikana kwa jina la Mtuku, hapo Mama Kanje akapata furaha sana kwakuwa alitarajia kupata maisha mazuri na kupumzika manyanyaso aliyokuwa akipata akiwa kambini, lakini haikuwa hivyo, Mzee Mtuku alikuwa anaishi na mkewe na hawakubahatika kupata mtoto, walikuwa wanaishi Kijiji kinachoitwa Kona-9.

Mama Kanje akawa mtoto mpya katika familia hiyo japo hakuishi kama mtoto bali kama mfanyakazi asiyekuwa na mshahara.

Familia hiyo ilimchukuwa Mama Kanje kwalengo la kumfanyisha kazi wala sio kumsaidia kwani walimtuma sehemu za mbali sana kupeleka ndizi tena bila usafiri, alibeba mkungu wa ndizi kichwani na kutembea umbali mrefu sana

Familia ya Mzee Mtuku hawakumpatia hata chakula wala maji ya kunywa akiwa njiani, Mama Kanje hakuwa na chaguo zaidi ya kufanya kazi ngumu zilizoshinda umri wake, alilazimika kutoka Kijiji cha Kona-9 mpaka Kijiji cha Mmiterama umbali wa takribani kilomita 35 huku akiwa na mkungu wa ndizi kichwani, njiani alipumzika kidogo kish angeendelea na safari mpaka afikishe mzigo, na baada ya kufikisha

mzigo alipumzika siku moja tu baada yah apo alilazimika kurudi nyumbani na pesa alizopewa huko alikopeleka ndizi.

Maisha yaliendelea kuwa magumu sana kwa Mama Kanje, akakonda sana na kuna wakati aliugua sana lakini lakini hakupata msaada zaidi ya kutukanwa na Mzee Mtuku,

“Najua hauna ugonjwa wowote unakwepa tu kazi, sasa nakwambia uchague mwenyewe kati ya kupeleka mzigo au kurudi kambini, sisi siyo wazazi wako ala!”

maneno hayo aliyazungumza Mzee Mtuku kwa hasira baada ya Mama Kanje kusema kuwa anaumwa hawezi kubeba mzigo umbali mrefu. Lakini hakuwa na lakufanya alibeba mzigo kukamilisha ratiba yake, akiwa njiani alizidiwa akashindwa kuendelea na safari, alitokea

msamaria mwema akamsaidia, akampeleka mpaka nyumbani kwake katika Kijiji cha Mrukulazo.

Mama Kanje baada ya kupata msaada hakutaka tena kurudi nyumbani kwa Mzee Mtuku maana angeona cha mtema kuni kupoteza mzigo njiani.

Mrukulazo yakawa makazi mapya kwa Mama Kanje, hapo aliishi bila mateso na alilelewa kama Watoto wengine katka familia hiyo mpya.

Baada ya muda kupita Mama Kanje aliugua ugonjwa wa akili, usiku aliamka na kuanza kuondoka akidai kuwa kuna mtu anamuita, hali hiyo ilisababishwa na msongo wa Mawazo akiwakumbuka wazazi wake na ndugu zake waliopotezana vitani. Mama wa familia hiyo mpya ya Mrukulazo aliamua kumpeleka Mama Kanje kwa dada yake ambaye alikuwa anakaa

Kijiji cha Msumba ambapo ilikuwa rahisi kupeleka Mama Kanje Kanisani kupata huduma ya maombi.

Hapo Msumba alikaa katika familia ya Bibi na Bwana John ambapo aliishi bila kuteswa na alikuwa kama mtoto wa familia akawa dada wa Watoto wa familia hiyo, hapo alijifunza ujuzi wa kufuma mikeka kwa kutumia majani na aliweza kuuza na kupata fedha za kumudu mahitaji yake, pia alijifunza kutengeneza pombe za kienyeji ikamuongezea kipato na kuweza kumudu maitaji kama kujinunulia nguo.

SURA YA PILI

Mwaka 1997 Mama Kanje akiwa na umri wa miaka kumi na nne tu aliolewa, kulingana na hali ya maisha ya wakati huo Aliona ni kama Bahati kumpata mume na familia ya John wakampa baraka na kumruhusu akaanzishe maisha na Mr. Mibulo.

Mr. Mibulo alikuwa fundi wa kujenga nyumba na mkulima pia. Walianza kuishi Pamoja kwa furaha katika nyumba yao iliyoezekwa kwa Majani makavu ya migomba na ukuta uliokandikwa kwa udongo katika Kijiji cha Murugwanza, kitongoji cha Mkanywampezi.

Furaha hiyo haikudumu na mwaka mmoja tu furaha na amani kwa Mama Kanje vikawa hadidhi ya kusadikika! Walipata mtoto wao wa kwanza mwaka 1998 na wakampa jina la kikabila Kanje lenye maana ya “Wangu”. Kuzaliwa kwa

Kanje ilikuwa ndio mwanzo wa mateso katika nyumba ya wawili hao.

Mtaji wa Mama Kanje uliisha wote katika matumizi ya nyumbani na mumewe, kuna wakati mumewe aliwaalika marafiki zake waje nyumbani kunywa pombe bila kulipa chochote na ikapelekea mtaji wote kuisha wakabati kutegemea kilimo tu.

Baba Kanje yeye alikuwa anapata vibarua vya kujenga nyumba lakini pesa yake ilikuwa kwajili ya kupendeza mwenyewe na kunywa pombe asikumbuke kuleta kitu nyumbani, alimnunulia Mama Kanje mafuta madogo ya kupaka ya shilingi mia tatu huku yeye akijinunulia mafuta mazuri na Marashi mazuri sana.

Siku moja Mama Kanje alitumia Marashi ya mumewe akakiona cha mtema kuni baada ya

Baba Kanje kurudi kutoka kazini na kukuta harufu chumbani, alimpiga sana kipigo cha mwizi!

“Shenzi kabisa wewe, unajua bei ya haya Marashi wewe? Unaweza kuyanunua wewe? Unataka unukie vizuri nani akutamani mbwa wewe? Leo nitakufundisha adabu ujue kuheshimu vitu vyangu”,

Maneno hayo aliyasema Baba Kanje huku akifoka na kumpa kipigo kikali Mama Kanje bila kumuonea huruma.

Majirani wote wa mtaa huo waliokuja nyumbani kwa Mama Kanje kumuulizia mumewe, hawakujisumbua kutambua kama Baba Kanje yupo au hayupo, sauti ya redio ndio ilikuwa ishara ya uwepo wa Baba Kanje kwani redio yake hakuruhusiwa kuwasha mke wake isipokuwa yeye mwenyewe, kwahiyo majirani wakisikia

muziki wa redio walitambua moja kwa moja Baba Kanje yupo na wasiposikia redio basi ilikuwa ishara tosha kuwa Baba Kanje hakuwepo Nyumbani.

SURA YA TATU

Mwaka mmoja baadaye walipata mtoto mwingine wapili wakampatia jina la Sembo, mzigo wa kulea watoto ukaongezeka kwa mama Kanje.

Chakula haikuwa tatizo sana kwa familia kwasababu Mama Kanje alikuwa anajitahidi sana kulima japo wakati mwingine mavuno hayo hayo yalibebwa na Baba Kanje na kuyauza ili wapate mahitaji mengine yaani sabuni, chumvi na mengine madogo madogo.

Wakati mwingine walikula chakula kisichokuwa na chumvi, hapo ilikuwa baada ya kuzunguka kwa majirani wote kuomba chumvi na baada ya kumaliza majirani wote basi waliamua kula chakula kisicho na Ladha ya chumvi.

“Huyu baba Kanje leo lazima nimkomeshe” Mama Kanje alijisemea baada ya kutoka kuomba chumvi kwa Jirani wan ne, alipika magimbi na maharage na akatia mchuzi lakini hakutia ile chumvi aliyoomba kwa Jirani, alipakua chakula kidogo akala kisha akapakua chakula kingine na kuweka kwenye bakuli ya chuma iliyokuwa nyeusi kwa ukuu wake, akahifadhi kwaajili ya mumewe.

“Leo nitaona kama ataweza kula chakula bila chumvi, labda atapata uchungu ajifunze kuleta chumvi nyumbani” Mama Kanje aliweka mtego kwa maksudi akamuwekea chakula bila chumvi.

Lakini wapi! Baba Kanje alikuwa na roho ngumu sana, alipofika nyumbani na kupewa chakula, alikula chote hakubakisha hata mchuzi, wala

hakuulizia chumvi na wala hakusema neno lolote na wala hakutoa hela ya chumvi bado!

Pesa nyingine Baba Kanje alitumia kununua pombe mpaka mazao ndani yaishe, Mama Kanje alikuwa Mjanja akakumbuka kuficha mbegu za mazao kwajili ya msimu mwingine.

Mama Kanje alipoona hali inakuwa mbaya zaidi nyumbani, aliamua kuanza kufanya biashara ya kuuza ndizi sukari na parachichi ili kupata mahitaji ya familia akauvaa ubaba licha ya kuwa na mume.

Hali ilikuwa mbaya zaidi pale ambapo Baba Kanje alianza kuchepuka na wanawake wengine tena bila kujificha. Siku moja Mama Kanje akiwa ameenda sokoni ktafuta riziki kupitia biashara, Baba Kanje alimteta Mwanamke nyumbani kwa Mama Kanje, hakuogopa watoto maana

walikuwa wadogo sana. Mama Kanje baada ya kutoka sokoni hakuamini macho yake baada ya kukuta kinachoendelea kati ya mume wake na mchepuko tena nyumbani kwake!

Hapo Mama Kanje hakuwa mnyonge, alinoa panga!

Baba Kanje na mchepuko wake wakaondoka na kumuacha Mama Kanje akilia bila kujua afanye nini, kwani hakuweza hata kufikiria kuondoka nyumbani.

******

Mwaka 2002, Mama Kanje akiwa mjamzito wa miezi nane, siku hiyo mume wake alirudi usku sana akiwa amelewa sana,

“We mkimbizi nifungulie mlango" Baba Kanje alisikika akiwa amekaribia kufika nyumbani”

“Nimesema fungua mlango, nitaingia na mlango ohooo!!"

Mlango ulipigwa teke hata kabla ya Mama Kanje kufika kuufungua, Baba Kanje baada kuingia ndani alimpiga teke la tumbo mke wake akadondoka kwenye meza yao ndogo ya mbao zilizo chakaa.

Alilia sana kwa maumivu huku akiwa ameshikilia tumbo lake kwa maumivu ya kipigo kwa kuchelewa kufungua mlango. Asubuhi Mama Kanje alipatwa na uchungu wa kujifungua kabla ya muda! Alimuomba Baba Kanje ampeleke hospitali lakini alijibiwa kwa maneno makali

“Yaani niache kazi zangu za maana eti nkupeleke hospitali!”

“Njia ya kwenda umeisahau? Mbona mimba ya kwanza ulijipeleka?”

“Hebu chukua hii miatano na nataka chenji irudi hujui zinavotafutwa”

Baba Kanje alimrushia shilingi miatano kisha akaondoka bila kujali hali ya mkewe.

Mama Kanje aliamua kutembea kwa miguu huku mgongani amembeba Sembo ambaye alikuwa ana miaka miwili, kutokana na umbali wa hospitali, maumivu ya uchungu na mzigo wa mtoto mgongoni Mama Kanje hakuweza kufika kufika hospitali!

Alijilaza kando ya barabara chini ya muembe ili kujikinga na jua kali na hapo alipoteza fahamu.

Kwa bahati nzuri wapita njia waliwahi kutoa msaada wakamchukua yeye na mtoto wake Sembo wakamuwahisha hospitali ya Murugwanza.

“Pole sana Mama”

Daktari alimwambia Mama Kanje.

“Inaonekana ulibeba mzigo mzito sana na pia ulifanya kazi ngumu ambazo zimepelekea kuwapoteza mapacha”.

Kumbe Mama Kanje alikuwa na mimba ya mapacha na wote walifariki, Mama Kanje hakuthubutu kusema kilichotokea jana yake usiku kwani kipigo kikali alichopata ndicho kilipelekea msiba, alilia sana kwa uchungu.

SURA YA NNE

Maisha ya Mama Kanje yaliingia katika giza nene baada ya kupoteza mapacha wake kutokana na kipigo cha mumewe. Hakuna aliyejua machungu aliyokuwa anayapitia, moyo wake ulibeba huzuni, hasira na upweke usioelezeka.

Alihisi dunia nzima imegeuka dhidi yake. Wakati mwingine alikuwa akikaa kimya kwa saa nzima, machozi yakimtiririka bila sauti.

Aliwatazama watoto wake wawili waliobaki kwa macho ya huruma, akijua kuwa hana mtu wa kumtegemea zaidi yao.

Baba Kanje hakujali kabisa, aliendelea na maisha yake kama hakuna kilichotokea. Hata baada ya kuzikwa kwa mapacha, hakuwahi kumwambia Mama Kanje neno la faraja. Badala yake alianza

kumleta waziwazi mwanamke mwingine nyumbani.

Mama Kanje aliamua kuvumilia kwa ajili ya watoto wake. Lakini kilichofuata kilimvunja kabisa moyo wake.

****

Siku ya Mama Kanje kufukuzwa nyumbani kwake ilikuwa kama kaburi linalomzika akiwa hai. Akiwa njiani kutoka kanisani siku ya jumapili, rafiki yake aliyeitwa Mama Ovoni alimwambia Mama Kanje,

“Baba Ovani ameniambia kuwa wakati anapiga stori na mume wako, alimsikia akisisitiza kuwa haogopi kumuua!”

Baba Kanje alisikika akisema,

“Hata Watanzania wanauawa, muuaji anafungwa baadaye anaachiwa, sembuse yule mkimbizi!?”

Ilionekana Dhahiri kwamba Baba Kanje hakuwa na mpango mzuri juu ya maisha ya mkewe.

Hakuna kilichoandikwa usoni pa Baba Kanje, wala huruma yoyote iliyosikika kwenye sauti yake.

“Ondoka! Nenda ukale jasho lako la ndizi na maparachichi. Hapa siyo kwako tena!” maneno hayo yalimchoma Mama Kanje kuliko kisu chenye ncha kali.

Watoto, Kanje na Sembo, walisimama mlangoni wakiwa kimya, macho yao yakiwa yamejaa machozi na hofu. Walitaka kumkimbilia mama yao lakini walishasomewa sheria mpya—wasithubutu!

Usiku huo, mvua ilinyesha kama ya maombolezo. Mama Kanje akiwa hana pa kwenda, alilazimika kulala kwenye stoo ya jirani aliyemhurumia. Alikuwa na nguo chache kwenye mkoba wake wa plastiki, na moyo wake ulikuwa umevunjika vipande vipande. Siku iliyofuata, aliamka mapema. Alichukua mtungi wa maji wa jirani, akajiosha kwa baridi kali. Hakujua pa kwenda, lakini alijua jambo moja

“lazima niishi kwa ajili ya watoto wangu”

Katika giza hilo, aliwaza kuhusu Kanje na Sembo, watoto wake waliobaki. “Je, wataishi bila mama yao? Je, nitawapata tena?” alijiuliza kwa sauti ya chini, huku baridi ikimudu kama kisu.

Alitembea hadi stendi ya basi ya Karagwe, akichukua gari na pesa chache alizokuwa ameweka akiba kutoka kwa biashara yake ya

ndizi. Njiani, alikumbuka maisha yake ya utotoni Rwanda—milipuko ya mabomu, wazazi wake waliopotea, na ndugu zake ambao hakuwa amewaona tangu vita vya 1994.

Alisema kwa moyo wake huku ameshika tama, “Maisha yamenitesa, lakini sitakata tamaa. Watoto wangu ni sababu yangu ya kuishi sina tumaini lingine tena.”

Karagwe ilikuwa tofauti na kijiji chake cha Murugwanza. Mji huo ulikuwa na hewa baridi, miti mirefu ya mvule, na nyumba za mawe zilizopakwa rangi ya manjano na kijani. Lakini baridi ya Karagwe haikuweza kumudu baridi ya moyo wake. Alipata kazi ya kuwa mtumishi wa nyumba kwa Bi. Kokuhumuliza, mama mkubwa mwenye watoto watano.

Kazi ilianza saa kumi alfajiri licha ya kulala saa sita usiku, alifanya kazi bila kupumzika, kufua nguo, kupika wali wa nazi, kusafisha vyombo, na kumudu kila amri ya watoto wa Bi.Kokuhumuliza.

"Wewe mkimbizi, kazi yako ni kuhakikisha kila kitu kiko sawa!"

Bi.Koku alisema kwa sauti ya kejeli siku moja. Mama Kanje alinyamaza, lakini moyo wake ulilia.

Kila jioni, baada ya kazi, aliketi chini ya mti wa mwembe karibu na nyumba, akichora jina la watoto wake kwenye mchanga (Kanje, Sembo). Alikumbuka tabasamu la Sembo alipomudu kuimba, na jinsi Kanje alivyopenda kuchora picha za ndege na nyota.

******

Alipata barua kutoka kwa jirani yao, Mama Ovoni, ambayo ilimudu machozi. Barua ilisema: “Kanje ana njaa, Baba Kanje ameshaoa mwanamke mwingine anaitwa Acsa, anawafungia ndani ya banda la kuni. Sembo ana homa mara kwa mara.”

Mama Kanje alisoma barua hiyo mara tatu, kila mara akiifuta machozi kwa khanga yake chakavu.

Hata hivyo, hakukata tamaa. Alipata rafiki mpya, Mama Zawadi, ambaye alikuwa anauza vitumbua karibu na soko la Karagwe, alionana naye pindi alipokwenda sokoni kununua mboga na vitu vingine alivyoagizwa na Bi.Koku kila siku ya jumamosi.

Mama Zawadi alimudu tabasamu la kwanza la Mama Kanje katika miezi mingi.

“Wewe ni mwanamke wa nguvu, Mama Kanje. Usiruhusu maisha yakushinde,” alisema Mama Zawadi.

Alimpa mkopo wa shilingi elfu kumi ili aanze kuuza ndizi tena siku za Jumapili. Mama Kanje aliweka pesa hizo kwa makini, akijua kwamba kila senti ilikuwa hatua kuelekea kumudu maisha ya watoto wake.

Bi. Kokuhumuliza hakumpa Mama Kanje siku ya kupumzika, isipokuwa jumapili tu, Mama Kanje alijitahidi kuwahi asubuhi sana, alipita sokoni kununua mzigo mdogo wan dizi kabla ya Kwenda kanisani, kisha alihifadhi kwa rafiki yake Mama Zawadi. Baada ya kutoka kanisani majira ya saa nne asubuhi alichukua mzigo wake wan dizi na kuanza kutembeza mpaka amalize. Baada ya kumaliza mzigo alirudi nyumbani kwa Bi.koku kabla haijazidi saa kumi alasiri. Ikitokea

hajamaliza mzigo, alilazimika kumuomba Mama Zawadi amsaidie kuuza, kwani ilikuwa ni mwiko kupeleka vifurushi vya ndizi kwa Bi.Koku.

Siku moja, akiwa sokoni, alisikia wimbo wa kanisani ukiimbwa na kwaya ya watoto. Wimbo huo ulimkumbusha nyimbo ambazo Sembo alikuwa akiimba nyumbani. Alisimama pembeni, akafumba macho, na kuomba:

"Mungu, nipe nguvu. Sitawaacha watoto wangu."

Alipofungua macho, aliona mwanamke mzee akiuza mikeka ya majani. Alimudu wazo: angeweza kuongeza ujuzi wa kufuma mikeka na kuuza ili kuongeza kipato. Alimudu siku moja ya mafunzo na mwanamke huyo kwakuwa alikuwa tayari ana ujuzi wa awali aliojifunza kabla hajaolewa kwa Baba Kanje, na akaanza kufuma

mikeka kila jioni baada ya kazi. Alifanya kazi zake kwa bidi ili apate muda jioni wa kufuma mikeka bila kugombezwa na Bi. Kokuhumuliza.

Kwa muda mfupi tu, Mama Kanje alikuwa ameanza kuona mwanga mdogo katika giza lake. Alikuwa na mkopo wa kuuza ndizi, na alikuwa ameanza kufuma mikeka. Lakini bado alikuwa mbali na watoto wake, na moyo wake ulibeba uzito wa upweke. Aliahidi moyoni:

“Siku moja, nitawarudishia watoto wangu tabasamu lao.”

SURA YA TANO

Mama Kanje aliendelea na kazi yake ya ndani huku akiuza ndizi na mikeka siku za Jumapili. Maisha yake yalikuwa kama vita vya kila siku, lakini kila jasho alilotoa lilikuwa na maana—watoto wake. Alipata barua nyingine kutoka kwa Mama Ovoni, ambayo ilimudu habari za Kanje na Sembo.

Kanje alikuwa ameanza kuonyesha ukaidi shuleni, akijaribu kujilinda dhidi ya kejeli za watoto wengine waliomwita “mtoto wa mkimbizi.” Sembo, kwa upande mwingine, alikuwa akionyesha talanta ya uchoraji, lakini mara nyingi alikuwa akilala darasani kwa njaa.

Mama Kanje alihisi kama moyo wake unavunjika vipande vipande. Alikumbuka siku alipowabeba watoto wake mgongoni, akiwaimbia nyimbo za Rwanda za utulivu. Aliketi jikoni usiku mmoja,

akiangalia taa ya mshumaa ikiyeyuka polepole. “Je, nimewatelekeza watoto wangu?” alijiuliza. Lakini akajikumbusha:

“Sio kosa langu. Ninapambana kwa ajili yao.”

Alipata wazo la kuongeza bidhaa zake za kuuza. Mbali na ndizi na mikeka, alianza kufuma vikapu vidogo vya kumudu vyombo vya jikoni.

Alipata wazo hili baada ya kuona jirani yake, Mama Zawadi, akiuza vikapu sokoni. Alimuomba Mama Zawadi siku moja ya mafunzo ya ziada, na akaanza kufuma vikapu usiku baada ya kazi.

Vikapu hivyo vilianza kumudu wateja, hasa akina mama waliopenda muundo wake wa kipekee uliokumbusha miundo ya Rwanda.

******

Siku moja, alipokea mwaliko wa kuhudhuria mkutano wa wanawake wa Karagwe waliokuwa wakijishughulisha na biashara ndogo ndogo.

Aliomba ruhusa kwa Bi.Kokuhumuliza na aliruhusiwa japo kwa mashariti.

“Lazima hii siku nitaikata kwenye mshahara wako, hakuna pesa za bure hapa” Bi. Kokuhumuliza alisema.

Mkutano huo ulikuwa wa kwanza kwake, na alihisi hofu ya kuingia katika chumba kilichojaa wanawake waliovaa vitenge vya rangi nzuri na za kupendeza, yeye alikuwa na khanga yake moja aliyotoka nayo Ngara, lakini hakuwa muoga katika hili.

Lakini alipotambulishwa na Mama Zawadi kama “Mama Kanje, mwanamke wa nguvu,” alihisi heshima ndani yake ikirudi. Alishiriki hadithi

yake ya maisha, japo kwa aibu, na akagundua kuwa wanawake wengi walikuwa wamepitia mateso kama yake. Mkutano huo ulimudu nguvu mpya ya kuendelea.

Aliporudi nyumbani, alipata barua nyingine kutoka kijijini. Ilisema kuwa Acsa alikuwa amezidi kuwatesa watoto wake, akiwafungia ndani ya banda la kuni kwa masaa mengi. Mama Kanje alilia usiku huo, lakini badala ya kukata tamaa, aliamua kuongeza juhudi zake.

Alituma pesa kidogo aliyokuwa ameweka akiba kwa jirani, akiomba awanunulie Kanje daftari na kalamu, na Sembo viatu vya shule.

“Hata kama siko nao, watajua mama yao anawapenda,” alisema kwa moyo wake.

Mama Kanje alikuwa tayari amejifunza jinsi ya kuwa na marafiki wa kuaminika. Mama Zawadi

alikua kama dada yake, akimshauri jinsi ya kuongeza wateja wa biashara yake.

Alimudu pia wazo la kuanzisha kikundi kidogo cha wanawake wa Karagwe waliokuwa wakifanya kazi za ndani, ili waweze kuweka akiba pamoja. Kikundi hicho kilianza na wanawake watano, wakiweka shilingi elfu moja kila wiki. Mama Kanje alihisi kana kwamba alikuwa akianza kujenga daraja kuelekea maisha bora.

Mama Kanje alipokea picha ndogo iliyotumwa na jirani—picha ya Kanje na Sembo wakiwa wamesimama mbele ya shule yao, wakiwa wamevaa jezi za rangi ya manjano. Alishika picha hiyo kwa mikono miwili, akaiweka karibu na moyo wake, na kusema:

“Hivi ndivyo maisha yanapaswa kuwa. Watoto wangu watajua furaha siku moja.”

SURA YA SITA

Mama Kanje aliendelea na kazi yake ya ndani huku akiuza ndizi, mikeka, na vikapu siku za Jumapili. Alikuwa ameanza kupata wateja wa kawaida sokoni, ambao walimudu tabasamu la heshima.

Lakini maisha yake bado yalikuwa magumu. Bi. Kokuhumuliza alikuwa akimpa kazi za ziada, kama kufua nguo za majirani, na mara nyingi alilazimika kula chakula kidogo cha mabaki.

“Unakula chakula cha watoto wangu, ni nini hujui aibu?” Bi. Fatuma alisema siku moja.

Mama Kanje alinyamaza, lakini moyo wake ulijawa na hasira ya kimya.

Usiku mmoja, alipokuwa akifuma kikapu chini ya taa ya mafuta, alisikia sauti ya mvua ikinyesha nje. Sauti hiyo ilimkumbusha usiku alipofukuzwa na

Baba Kanje. Alifunga kikapu chake, akachukua daftari lake dogo, na kuandika:

“Maisha yangu ni kama mvua hii—ina baridi, lakini inaisha. Nitapata jua langu siku moja.” Alipata nguvu ya kuendelea kutokana na maneno yake mwenyewe.

Alipata fursa ya kuhamia Bukoba kwa dada wa Bi. Kokuhumuliza, Bi. Melisa, ambaye alikuwa na nyumba kubwa ya ghorofa mbili.

Bi. Melisa alikuwa tofauti kidogo—alimpa Mama Kanje siku moja ya mapumziko kwa mwezi na alimruhusu kutuma barua kwa watoto wake.

Huko Bukoba, Mama Kanje alipata fursa ya kuendelea na biashara yake ya mikeka na vikapu, na akaanza kuuza vitumbua asubuhi kabla ya kazi.

Alipata wateja wapya, wengi wao wakiwa wafanyakazi wa ofisi za serikali karibu na soko.

Siku moja, alikutana na mwalimu wa shule ya msingi, Bwana Yusuph, ambaye alimwambia kuhusu mpango wa kusaidia watoto wa wakimbizi kupata elimu.

“Unaweza kuwasilisha maombi kwa ajili ya watoto wako,” alisema Bwana Yusuph.

Mama Kanje alishukuru, lakini alijua kuwa bado alikuwa mbali na kumudu ada za shule. Alichukua fomu za maombi na kuziweka chini ya godoro lake, akiwa na matumaini ya siku moja kuzisajili.

Mama Kanje alianza kujifunza kuhusu umuhimu wa elimu kwa watoto wake. Alipata barua nyingine kutoka kijijini, ikisema kuwa Kanje alikuwa ameanza kuongoza darasani licha ya

mateso ya Acsa. Sembo alikuwa ameanza kuchora picha za miti na nyota, na alimuandikia Mama Kanje barua fupi:

“Mama, ninakukumbuka. Ninapenda kuchora kama ulivyoniambia kuhusu Rwanda.” Barua hiyo ilimpa Mama Kanje nguvu mpya, na akaanza kuweka akiba ya ziada kwa ajili ya kununua daftari na penseli za Sembo.

Mama Kanje alipata habari kwamba Acsa alikuwa ameanza kuwapatia watoto wake chakula kidogo zaidi baada ya kupata onyo kutoka kwa viongozi wa kijiji. Hii ilikuwa ushindi mdogo, lakini ilimpa matumaini kwamba watoto wake wangeweza kuishi kwa amani kidogo.

Aliketi chini ya kitanda, akachukua kalamu, na kuandika: “Mungu, nisaidie niwe mama hodari. Watoto wangu ni taa yangu.”

SURA YA SABA

Mama Kanje alihamia kabisa Bukoba, ambapo aliendelea na kazi yake ya ndani kwa Bi. Melisa.

Nyumba ya Bi. Melisa ilikuwa ya kisasa, na kulikuwa na umeme na maji ya bomba. Lakini maisha ya Mama Kanje bado yalikuwa magumu. Alifanya kazi kuanzia saa kumi alfajiri hadi saa sita usiku, akisafisha, kupika, na kufua nguo za watoto watatu wa Bi. Melisa.

Mara nyingi alipokea matusi kutoka kwa watoto wa Bi. Melisa, ambao walimwita “mtumishi” badala ya jina lake.

Lakini Mama Kanje alikuwa ameanza kujifunza jinsi ya kushinda maumivu ya maneno. Alikumbuka ushauri wa Mama Zawadi: “Usiruhusu maneno yakuvunje. Wewe ni zaidi ya mtumishi.” Alipata nguvu kutoka kwa maneno

hayo, na akaanza kuona kazi yake kama hatua ya kwanza kuelekea uhuru.

Aliongeza bidhaa zake za kuuza, akiuza sasa ndizi, mikeka, vikapu, na vitumbua. Biashara yake ilianza kukua, na akaanza kupata wateja wa kawaida, wengi wao wakiwa akina mama wa soko.

Siku moja, alipata fursa ya kushiriki katika soko la kila mwezi la Bukoba, ambapo wafanyabiashara wadogo walikuwa wakiuzia bidhaa zao. Alifuma mikeka kumi na mbili na vikapu vinne, na akauza karibu zote siku hiyo.

Pesa alizopata aliziweka akiba kwa ajili ya kununua sare za shule za Kanje na Sembo.

Alipata barua nyingine kutoka kijijini, ikisema kuwa Kanje alikuwa amefanikiwa kuingia darasa la sita, na Sembo alikuwa ameanza shule ya

msingi. Habari hizi zilimpa furaha kubwa, na alisema:

“Hata kama niko mbali, jasho langu linawafikia.”

******

Mama Kanje alianza kujiunga na kikundi cha akina mama wa Bukoba waliokuwa wakiweka akiba pamoja. Kikundi hicho kilimudu fursa ya kupata mikopo midogo ya kuongeza biashara yake.

Alichukua mkopo wa shilingi elfu hamsini na kununua vifaa vya kufuma mikeka zaidi.

Alifuma mikeka yenye miundo ya kipekee, ikiwa na rangi za kijani, manjano, na nyekundu, ambazo zilimpa wateja wengi zaidi. Biashara yake ilianza kumpa jina, na watu walianza kumuita “Mama Mikeka” sokoni.

Mama Kanje alipata changamoto mpya.

Bi. Melisa alimpa kazi za ziada, akisema kuwa Mama Kanje alikuwa “amezoea kazi ngumu.” Lakini Mama Kanje hakulalamika.

Alikumbuka maisha yake ya utotoni, alipokimbia vita, na alijua kuwa mateso ya sasa yalikuwa madogo ikilinganishwa na yale.

******

Wakati mwingine alipokuwa akipata likizo fupi kutoka Bukoba, Mama Kanje alikuja kuwaona. Lakini aliwekewa masharti:

“Ukija, hautaingia ndani. Watoto hawapo!” Acsa alikuwa akiwafungia kabisa watoto ndani na kuwafunika dirisha kwa mapazia mazito. Alihofia huruma ya mama yao ingezua shida kwake. Mara chache alipopata nafasi ya kuwaona, aliwakuta

wamekonda, wamedhoofika, wenye ngozi kavu na macho yenye huzuni.

Aliwalilia moyoni. Akawapa pipi ndogo na vitambaa vya kupangusa machozi.

“Mama yenu yupo. Msikate tamaa,” aliwaambia kwa sauti ya upole iliyojaa uzito wa mateso.

SURA YA NANE

Wakati Mama Kanje aliporudi nyumbani mara moja akiwa amependeza kidogo baada ya muda mrefu wa kazi, Baba Kanje alimtazama kwa macho tofauti. Akamwambia kwa sauti ya kujifanya mpole:

“Nilikosea sana… Naona umebadilika, mrembo kweli… Wanaume hulegea wakiona kama wewe. Rudi nyumbani... watoto wanakuhitaji.”

Maneno hayo yalikuwa ya hila. Mama Kanje aliwaza sana. Moyo wake ulimwambia asirudi, lakini watoto wake walimkumbuka. Aliamua kurejea. Baba Kanje alijenga haraka nyumba ndogo ya pili nyuma ya nyumba kuu.

Acsa akahamishiwa huko kwa manung’uniko. Mama Kanje akarudi katika nyumba yao ya awali.

Mwaka 2005, Mama Kanje alijifungua mtoto wa kiume – wakamwita Baraka. Kwa muda mfupi, walifurahia kama familia. Lakini haikudumu. Baba Kanje alirudia ulevi, uzinzi, na ukatili wake wa zamani.

Baba Kanje alionekana mara kwa mara akitembea na wanafunzi wa sekondari. Kilichoshtua kijiji kizima ni pale alipompa ujauzito binti wa kidato cha pili. Wazazi wa binti walitaka afungwe. Baba Kanje alitoroka usiku mmoja, akapotea kama upepo.

Mama Kanje alibaki na mzigo wa kulea watoto peke yake – bila pesa, bila msaada, bila matumaini akayarudia maisha ya zamani ya kulitegemea jembe na biashara ya ndizi ambayo ngiyo ilikuwa na soko.

Hakuwa anafuma mikeka tena wala vikapo kwakuwa hakukuwa na wateja wa kuwauzia kama ilivyokuwa Bukoba.

******

Kabla hata Baraka hajafikisha mwaka mmoja, nyumbani kwa Mama Kanje paligeuka kuwa gereza la mateso. Baba Kanje alirudi kutoka mafichoni, akavaa ngozi ya upole kwa muda mfupi, lakini haraka aligeuka kuwa yule yule – mlevi, mzinzi, na mkatili.

Sasa alikuwa na chuki zaidi, kana kwamba maisha yalikuwa yameharibu roho yake kabisa.

Mama Kanje, akiwa na watoto watatu sasa, alilazimika kufanya kazi za kilimo kwa bidii— mashamba ya viazi, mihogo, ndizi, na parachichi.

Hapo ndipo alipovuna na kuuza, akitumia kipato hicho kulisha watoto, kununua sare za shule, na kuwahudumia wanapougua. Baba Kanje alikuwa akinywa pombe ya gongo kila siku, akirudi usiku wa manane na kulala chumbani huku akinuka pombe na jasho la wanawake wa vichochoroni.

Siku moja, familia ya Baba Kanje ilifika ghafla kwa kikao. Walisema kuna taarifa kuwa Mama Kanje anataka kumweka sumu mumewe.

“Mimi nimemsikia kwa masikio yangu haya mawili akisema anataka aondoke kabisa ili usumbufu wake uishe,” alisema shemeji mmoja aliyekuwa kipenzi cha Acsa.

Bila ushahidi wowote, walimtazama Mama Kanje kwa macho ya hukumu, kama mtuhumiwa tayari aliyehukumiwa. Baba Kanje akasimama na kusema: “Huyu mwanamke sasa amefika mwisho

wake. Hatakiwi tena hapa.” Kanje alikuwa pembeni, akiwa amesimama na mama yake, huku macho yake yakiwa yamejaa hofu. Lakini kabla hajajitetea, Acsa alimvuta pembeni na kumwambia kwa sauti ya chini:

“Ukisema mama yako ni mchawi aliyepanga sumu, nitakununulia viatu na nguo mpya. Vinginevyo, utalala tena kwenye godoro la majani.”

Kanje, akiwa bado mtoto mdogo mwenye njaa ya upendo na vitu vizuri, akasaliti mama yake. Kwa sauti ya kutetemeka, alisema: “Mama alisema mara moja... ati angefurahi kama baba angekufa.”

Maneno hayo yaliwasha moto wa maamuzi haraka. Mama Kanje alitetemeka. Akalia kimya, machozi yakimdondoka kama mvua ya masika.

Hakujitetea, alinyamaza kwa uchungu wa maumivu ya kusalitiwa na mwanawe wa kwanza.

Baba Kanje alimpiga makofi mawili hadharani. “Hili ndio fundisho kwa wake wa kisasa. Ukiona mambo magumu, unaanza kupika sumu!” Alimtupia nguo zake nje kwa mara ya pili.

Mama Kanje alichukua mkoba wake wa plastiki uliotoboka alionunua huko Bukoba, akiwa amefungwa khanga moja tu aliyoinunua miaka miwili iliyopita.

Baraka, akiwa bado mdogo sana, mwenye miaka miwili na nusu tu alilia sana kuachwa na mama yake, “Sembo mwanangu hakikisha unamuangalia mdogo wako” Mama Kanje alimwambia Sembo huku machozi yakimtoka yeye Pamoja na Sembo.

Alihama kijiji usiku wa manane. Alitembea hadi Msumba kwa mzee John akaomba hifadhi ya siku moja, usiku huo aliutumia kupiga simu kwa Bi. Melisa akimuomba arudi kuwa mjakazi wake, lakini alimwambia kuwa hakuwa na nafasi tena ila akaahidi kumtafutia kazi kwa rafiki yake.

Bi. Melisa alimtafutia kazi ya ndani haraka sana kwa rafiki yake aliyekuwa akiishi jijini Dar es Salaam.

“Utapita kwanza huku Bukoba halafu nitakusaidia namna ya kufika Dar es Salaam” Bi. Melisa alimwambia Mama Kanje kupitia simu. Usiku wote Mama Kanje hakulala, hata hivyo Aliona ni neema hata kupata nafasi tena ya Kwenda kufanya kazi.

Kesho yake asubuhi mapema sana aliamka akaomba lifti kwenye gari ya mizigo lililokuwa

likienda Bukoba. Ndani ya gari kulikuwa na magunia ya maharage na ndizi, Mama Kanje akalala juu yake na baridi ilimkumbatia kama kifo, lakini hofu ya kurudi ilimlazimisha kuvumilia.

SURA YA TISA

Mama Kanje alihamia Dar es Salaam baada ya kupata fursa ya kazi ya ndani kwa familia ya mzungu na mkewe wa Kitanzania rafiki yake Bi. Melisa.

Alikuwa mtumishi wa familia ya watu wanne: baba mzungu, mama Mtanzania, na watoto wawili wa shule ya kimataifa. Alifua, alisafisha, alisafisha tena.

Mara nyingine hata chakula hakikuwa chake. Alipewa mabaki ya chakula cha watoto—chipsi zilizoisha chumvi, wali baridi, au vipande vya nyama vilivyoachwa kwenye sahani.

Lakini katika kila pumzi aliyoitoa, Mama Kanje aliwaza jambo moja: “Kila jasho langu ni mbegu kwa maisha bora ya watoto wangu.”

Maisha ya jiji yalikuwa tofauti kabisa na Karagwe na Bukoba. Maisha yalibadilika – kazi ilikuwa nyingi lakini angalau hakupigwa.

Alijifunza kupika vyakula vya kizungu, kufanya usafi kwa kutumia vifaa vya kisasa, na kuzungumza Kiingereza cha majumbani: “Clean the dishes, sweep the floor, feed the dog.”

Sauti za magari, vigelegele vya baa, na milio ya honi zilileta hisia ya upweke zaidi. Lakini Mama Kanje alikuwa na lengo moja: kuwapa watoto wake maisha bora.

Alifanya kazi kuanzia saa kumi alfajiri hadi saa tano usiku, akisafisha, kupika vyakula vya kizungu, na kuwalisha mbwa wa familia hiyo.

Nyumba aliyofanya kazi ilikuwa kubwa, na kulikuwa na vifaa vya kisasa kama mashine ya kufulia nguo na jiko la gesi. Lakini maisha yake

yalibaki kuwa magumu. Alipokea mshahara mdogo, ambao aliuweka akiba kwa ajili ya watoto wake.

Siku moja, alipokea barua kutoka kwa jirani kijijini, ikisema kuwa Kanje alikuwa ameanza kutoroka nyumbani kwa sababu ya mateso ya Maisha Magumu na kukosa chakula.

Sembo alikuwa ameugua homa ya matumbo, na hakuna aliyempatia dawa. Mama Kanje alilia usiku huo, lakini aliamua kuchukua hatua.

Alituma pesa zote alizokuwa ameweka akiba kwa jirani, akiomba ampeleke Sembo hospitali. Alikaa jikoni usiku huo, akapiga magoti akasali, na kusema:

"Mungu, usiwaruhusu watoto wangu wafe kabla ya kuwapa maisha bora."

Alipata wazo la kuuza vitumbua jioni baada ya kazi kwa siri kwani hakuruhusiwa kabisa kufanya biashara kama ilivokuwa Karagwe na Bukoba, aliwauzia walinzi wa geti na wauguzi wa zahanati karibu na nyumba.

Biashara hiyo ilimpa pesa za ziada, ambazo alizitumia kununua viatu vya shule kwa Sembo na kutuma hela ya chakula.

Alipata barua nyingine baadaye, ikisema kuwa Sembo alikuwa amepona, na Kanje alikuwa amerejea shuleni baada ya kupata msaada wa mwalimu wake wa zamani.

Mara kwa mara alijiuliza: “Kwa nini maisha yangu ni vita isiyoisha? Kwa nini kila hatua ya mbele lazima iwe na miiba?” Lakini hakujipa nafasi ya kujuta. Aliamua maisha yake yawe

daraja kwa watoto wake, japo yeye mwenyewe alitembea juu ya makali ya wembe.

Siku moja alipokuwa anafua, mtoto wa mwenye nyumba alimwambia:

"Wewe ni mtu mzuri. Mama yangu alisema unapambana sana."

Alitabasamu kwa uchungu. Alijua maisha yake yamesahauliwa na dunia, lakini bado kulikuwa na chembe ya heshima kwa jasho lake.

******

Kila alipokaa jioni akiwa peke yake jikoni, alikumbuka mateso aliyoyapitia. Alimkumbuka Kanje, aliyeishi kwa ukimya na hasira, na Sembo, aliyekuwa mwepesi wa kulia. Alijilaumu kwa kuwacha nyuma, hata kama ilibidi.

“Watasema mama yetu alitukimbia?” aliwaza mara kwa mara. Alijilaumu pia kwa kurudi kwa Baba Kanje. Alijua alipaswa kumsamehe tu kwa mioyo yao, si kwa kurudi kuishi naye. Lakini mahitaji ya watoto, kiu ya kuwaona tena, na udhaifu wa moyo wa mama ndivyo vilimrudisha kwenye moto ule ule.

Usiku mmoja, akiwa amechoka sana, Mama Kanje alipata maumivu makali ya tumbo. Alijua alikuwa akiumia kwa ndani—moyo, si tumbo. Alipumua kwa shida, lakini aliogopa kuomba msaada. Hakutaka afukuzwe.

Alilala sakafuni jikoni, karibu na chombo cha maji, huku Baraka akiwa kwenye picha ndogo mfukoni mwake. Picha hiyo ilikuwa ya mtoto aliyemchekesha kwenye giza, aliyempa sababu ya kupambana.

******

Kila alipoenda sokoni kununua mboga za nyumba ya bosi wake, aliona wanawake waliovaa vizuri, waliokuwa wakitembea kwa uhuru. Wengine walikuwa wajasiriamali, wengine walikuwa wanawake wa maofisini. Aliwaza:

"Mimi nitaendelea kuwa mtumishi hadi lini?" Aliamua jambo moja—atapambana. Hata kama dunia haitamuona, ataacha alama kwa watoto wake. Usiku mmoja, baada ya kumaliza kazi, alikaa sebuleni peke yake. Aliandika katika daftari lake dogo:

"Ninataka watoto wangu waje wajivunie mama yao. Hata kama nitakufa maskini, nataka wawe matajiri wa heshima, elimu na uzalendo." Aliweka daftari hilo chini ya godoro lake la

sakafu. Daftari hilo lilikuwa kama moyo wake wa pili.

Mama Kanje aliamua kuacha kazi ya ndani kwani alikuwa akipewa mshahara mdogo sana licha ya kazi nyingi za kuchosha, alitumia fedha alizokuwa nazo za ziada akakodi chumba kimoja cha giza na kisichokuwa na sakafu kule Mbagara jijini Dar es Salaam, akaanza kuishi peke yake kwa kujitegemea, hapo akawa huru tena kufanya biashara kwa nguvu zake zote.

Siku iliyofuata, alianza kutafuta kazi nyingine ya ziada. Aligundua kuwa jirani yao alikuwa na familia ya Wahindi waliotaka mtu wa kusafisha ofisi mara mbili kwa wiki. Alijitolea. Alipata elfu kumi kila usiku. Alianza kuweka akiba kidogo.

Mama Kanje alianza kujifunza kuhusu maisha ya jiji. Aligundua kuwa watu wa Dar es Salaam walikuwa na kasi ya maisha, lakini wengi walikuwa na mioyo mizuri. Alikutana na Mama Mbogo, mwanamke wa Kizaramo ambaye alikuwa na mgahawa mdogo.

Mama Mbogo alimshauri Mama Kanje afanye kazi ya ziada ya kupika maandazi na supu ya ng'ombe. Mama Kanje alikubali, na akaanza kufanya kazi hiyo kwa mtaji mdogo.

Mama Kanje alipata picha nyingine ya watoto wake, wakiwa wamesimama mbele ya shule yao. Alishika picha hiyo, akaitazama kwa muda mrefu, na kusema"Hii ni sababu yangu ya kuamka kila siku. Watoto wangu watajua kuwa mama yao hakuwaacha."

SURA YA KUMI

Wiki moja baadaye, alikutana na mama mmoja sokoni aliyekuwa akiuza vitambaa vya batiki na vitenge. Mama huyo alimwambia: “Natafuta mtu wa kuaminika wa kuuza vitambaa vyangu siku za Jumapili. Unaweza?” Kwa mara ya kwanza, macho ya Mama Kanje yaliangaza. Alikubali. Akaanza kuuza vitenge Jumapili kwa faida ndogo.

Sasa Mama Kanje alikuwa anafanya kazi sehemu tatu! Jumatatu na Jumatano alifanya usafi katika ofisi ya wahindi, Jumapili aliuza vitenge vya batiki na siku zilizobaki aliuza vitumbua na supu ya ng’ombe. Akaweza kupata fedha ya kutosha na kulipa kodi ya pango haikuwa shida tena.

Pesa hiyo aliitumia kununua viatu vya Kanje, Sembo na Baraka —viatu vya rangi ya Mama Kanje.

Katika kijiji cha mbali, Sembo na Kanje walikuwa bado wakihangaika. Acsa aliwatesa kimya kimya, akiwalazimisha kulima, kupika, na kufua nguo za watoto wake.

Lakini walikuwa wakijua kuwa mama yao anapambana. Kila walipopokea viatu, nguo, au vitafunwa kutoka mjini, walikuwa wanasema: “Mama yetu hajatuacha.”

Alipata habari kutoka kijijini kupitia simu ya Jirani yake, ikisema kuwa Kanje alikuwa ameingia darasa la saba, na Sembo alikuwa ameshinda tuzo nyingine ya uchoraji.

Walimu wao waliwapongeza kwa bidii na nidhamu. Kanje alianza kuongoza darasani, na Sembo akawa na kipaji cha uchoraji. Waligundua kuwa maumivu huzaa ubunifu.

Habari hizi zilimpa nguvu mpya, na akaanza kuweka akiba zaidi kwa ajili ya ada za shule.

Alikua mwanachama wa kikundi cha akina mama wa Mbagara, ambapo aliweza kupata mikopo midogo ya kuongeza biashara yake ya vitumbua na supu ya ng'ombe.

******

Mama Kanje alianza kugundua nguvu ya kujitegemea. Alianza kufuma mikeka na vikapu vya kipekee, na akaanza kupata jina sokoni kama "Mama Mikeka." Alipata wateja wa kawaida, wengi wao wakiwa akina mama waliopenda bidhaa zake za mikono.

Alipata barua nyingine kutoka kijijini, ikisema kuwa Kanje alikuwa ameanza kuandika hadithi fupi za maisha yao, na Sembo alikuwa amechora

picha ya mama yake akiwa amesimama chini ya mti wa mwembe.

Mama Kanje alikumbuka siku alipokimbia vita vya Rwanda, na alijua kuwa mateso yake ya sasa yalikuwa ni sehemu ya safari yake ya kumpa maisha bora.

Aliketi jikoni usiku mmoja, akachukua daftari lake dogo, na kuandika: “Mungu, nimeona giza nyingi, lakini sasa naona mwanga. Watoto wangu watanifanya niwe mama wa heshima.”

SURA YA KUMI NA MOJA

Mama Kanje aliendelea na juhudi zake za kufanya kazi na kuweka akiba. Alikuwa akifanya kazi ya usafi kwenye ya wahindi, kupika kwenye mgahawa, na kuuza vitenge, mikeka na vikapu siku za Jumapili. Maisha yake yalikuwa magumu, lakini alikuwa ameanza kuona matunda ya jasho lake. Alipata ujumbe wa ushindi kutoka kijijini, ukisema kuwa Kanje alikuwa amefaulu mtihani wa darasa la saba na alikuwa ameingia shule ya sekondari. Sembo alikuwa ameanza darasa la nne, na alikuwa akiendelea na uchoraji wake.

Mama Kanje alishukuru Mungu kwa habari hizi. Aliketi jikoni usiku mmoja akiwa anafuma kikapu, akachukua picha ya watoto wake, na kusema: “Hivi ndivyo maisha yanapaswa kuwa. Watoto wangu watajua furaha.” Alipata fursa ya kujiunga na kikundi kingine cha akina mama wa

Dar es Salaam, ambacho kilikuwa kikiwasaidia wanawake kuanzisha biashara zao. Alichukua mkopo wa shilingi laki moja, na akaanza kununua vifaa vya kufuma mikeka zaidi.

Mama Kanje aliona umuhimu wa kujitegemea. Alikumbuka ushauri wa Bi. Mbogo:

"Mwanamke anaweza kufanikisha chochote kama ana moyo wa kupambana."

Mama Kanje alipata habari kwamba Acsa alikuwa ametoroka na mwanaume mwingine, akiacha watoto wake wa kambo nyuma. Hii ilikuwa fursa kwa Mama Kanje kufikiria kuwachukua watoto wake, lakini alijua kuwa bado alikuwa na changamoto za kifedha.

Aliketi chini ya taa ya mafuta, akachukua kalamu, na kuandika: "Siku moja, nitawakusanya watoto wangu, na tutaishi kama familia moja."

Miaka ikasogea mbele. Watoto wa Mama Kanje waliendelea kukua na kugundua kuwa mama yao alikuwa mtu muhimu zaidi maishani mwao. Walipoelewa kilichowatokea, walimchukia Baba Kanje kwa ukatili wake na kumpenda mama yao zaidi

Siku moja, Sembo alitunga shairi la kusisimua lililosomeka shuleni katika hafla ya wazazi. Shairi hilo lilimfanya kila mtu kulia. Alihitimisha kwa maneno:

"Mama ni moyo wangu, damu yangu, pumzi yangu."

Habari za watoto wa Mama Kanje kuendelea vizuri zilimfikia kupitia barua, na machozi ya furaha yalimtiririka usoni mwake.

Aliamini baraka za Mungu na uvumilivu vilikuwa vinaanza kuzaa matunda.

SURA YA KUMI NA MBILI

Mama Kanje aliamua kufanya mpango wa kuwachukua watoto wake kutoka kijijini. Alikuwa ameweka akiba ya kutosha, alipanga safari ya kurudi kijijini, na akaanza kuweka mipango ya kuwaleta Kanje, Sembo, na Baraka Dar es Salaam.

Njiani, alikumbuka mateso aliyoyapitia—vita vya Rwanda, maisha ya kambi ya wakimbizi, na ukatili wa Baba Kanje. Alikumbuka pia nguvu aliyopata kutoka kwa marafiki zake. Alisema kwa moyo wake: “Mungu amenipa marafiki wa kweli katika giza langu. Sasa ni zamu yangu kuwapa watoto wangu mwanga.”

Alifika kijijini, akawakuta Kanje na Sembo wakiwa wamekonda, lakini macho yao yalikuwa yamejaa matumaini. Walimkimbilia, wakimkumbatia, na kusema: “Mama, tulijua

utarudi!” Mama Kanje alilia machozi ya furaha, akishika watoto wake kwa nguvu. Aliwachukua wote akiwemo Baraka, na akawarudisha wote Dar es Salaam.

Mama Kanje alianza maisha mapya na watoto wake. Alibadilisha chumba kwakuwa pale alipokuwa anakaa chumba kilikuwa kidogo zaidi, alichukuwa chumba kingine kikubwa zaidi huko Mbagara, ambapo aliishi na Kanje, Sembo, na Baraka.

Kanje na Sembo walipata fursa ya kuendelea na masomo yao, na Baraka alianza shule ya awali. Maisha yalikuwa magumu, lakini Mama Kanje alikuwa na furaha ya kuwa na watoto wake karibu naye.

Mama Kanje aliketi na watoto wake jioni moja, akawaambia hadithi ya maisha yake. Alisema:

“Maisha yangu yamekuwa kama vita, lakini sasa niko na nyinyi. Tutaishi kama familia moja, na tutashinda pamoja.”

SURA YA KUMI NA TATU

Mama Kanje aliendelea na biashara yake ya mikeka, vikapu, vitumbua, na vitenge. Alikuwa akifanya kazi kwa bidii, akipika kwenye mgahawa wake sasa na kuuza bidhaa zake jioni. Kanje na Sembo walikuwa wameanza shule za sekondari, na Baraka alikuwa akiendelea na shule ya awali. Maisha yalikuwa magumu, lakini Mama Kanje alikuwa na matumaini makubwa.

Alipata habari kutoka kijijini, kuwa Baba Kanje alikuwa ameanza kuugua, na Acsa alikuwa amemsaliti. Mama Kanje alihisi huruma kidogo, lakini alijua kuwa maisha yake ya sasa yalikuwa kwa ajili ya watoto wake. Alisema: “Mungu, nimewasamehe, lakini sitarudi kwenye mateso.”

Mama Kanje alianza kupata shauku na nguvu ya kujitegemea. Alipata wazo la kuanzisha duka dogo la kuuza mikeka na vikapu huko Mbagara.

Alichukua mkopo mwingine wa shilingi laki tatu kutoka kwenye kikundi chao cha akina mama, na akaanza kununua vifaa vya kufuma zaidi. Biashara yake ilianza kukua, na akaanza kupata wateja wa kawaida, wengi wao wakiwa wafanyakazi wa ofisi na akina mama wa soko.

Siku moja, alikutana na mwalimu wa shule ya sekondari, ambaye alimwambia kuwa Kanje alikuwa ameanza kuandika hadithi za maisha yao, na Sembo alikuwa ameshinda tuzo nyingine ya uchoraji. Mama Kanje alishukuru Mungu kwa habari hizi, na alisema: “Watoto wangu watajua kuwa jasho langu halikupotea.”

Mama Kanje alipata fursa ya kushiriki katika soko la kila mwaka la Dar es Salaam, ambapo aliuza mikeka na vikapu vyake. Alipata faida kubwa, na akaanza kufikiria kuhusu kununua nyumba ndogo kwa ajili ya familia yake.

Aliketi na watoto wake jioni moja, akawaambia: “Siku moja, tutakuwa na nyumba yetu, na hatutahitaji tena kuogopa kesho.”

SURA YA KUMI NA NNE

Mama Kanje aliendelea na biashara yake, na akaanza kupata jina kama “Mama Mikeka” huko Mbagara.

Alikuwa akifanya kazi kwa bidii, akipika kwenye mgahawa wake asubuhi na kuuza bidhaa zake kila jioni. Kanje alikuwa ameingia kidato cha tatu, na Sembo alikuwa darasa la sita.

Baraka alikuwa ameanza kuonyesha talanta ya kuimba, na alikuwa akiimba nyimbo za Kiswahili jioni.

Siku moja, Mama Kanje alipata barua kutoka kwa mwalimu wa Kanje, ikisema kuwa Kanje alikuwa ameanza kuandika kitabu kidogo cha hadithi za maisha yao. Sembo alikuwa amechora picha ya Mama Kanje akiwa amesimama sokoni, na picha hiyo ilishinda tuzo katika shindano la sanaa.

Mama Kanje alilia machozi ya furaha, akisema: “Mungu, umenionyesha kuwa mateso yangu yamezaa matunda.”

Mama Kanje alianza kugundua nguvu ya elimu kwa watoto wake. Alipata fursa ya kujiunga na kikundi cha wajasiriamali wa kike huko Dar es Salaam, ambapo alijifunza jinsi ya kupanga bajeti na kuongeza wateja. Alichukua mkopo mwingine, na akaanza kununua vifaa vya kufuma mikeka zaidi.

Biashara yake ilikua, na akaanza kupata faida za kutosha kumudu ada za shule za watoto wake.

Mama Kanje alipata habari kwamba Baba Kanje alikuwa ameugua sana, na alikuwa akiishi peke yake kijijini. Aliona huruma, lakini alijua kuwa maisha yake ya sasa yalikuwa kwa ajili ya watoto wake.

Aliketi na watoto wake jioni moja, akawaambia: “Msamehe baba yenu, lakini msikubali mateso yawe sehemu ya maisha yenu. Tutaishi kwa heshima.”

SURA YA KUMI NA TANO

Mama Kanje alikuwa amefikia hatua ya maisha ambapo jasho lake lilikuwa limeanza kuzaa matunda. Biashara yake ya mikeka, vikapu, vitumbua, na vitenge ilikuwa imekua, na alikuwa akipata faida za kutosha kumudu maisha ya watoto wake.

Alifanya kazi kwa bidii, akipika kwenye mgahawa wa Mama Mbogo jioni na kuuza bidhaa zake asubuhi na wikendi.

Nyumba yao ya chumba kimoja huko Mbagara ilikuwa ndogo, lakini ilikuwa imejawa na upendo na matumaini. Kanje alikuwa ameingia kidato cha sita, akiwa na ndoto ya kujiunga na chuo kikuu cha Dar es Salaam.

Sembo alikuwa darasa la saba, akiendelea na talanta yake ya uchoraji. Baraka, mtoto wake

mdogo, alikuwa darasa la tatu, na alikuwa ameanza kuonyesha talanta ya kuimba, mara nyingi akiimba nyimbo za kanisa jioni.

Siku moja, Mama Kanje alipokea barua kutoka kwa mwalimu wa Kanje, Bwana Yusuph, ikisema kuwa Kanje alikuwa amefaulu mtihani wa kidato cha sita kwa alama za juu na alikuwa amechaguliwa kujiunga na chuo kikuu cha Dar es Salaam katika kozi ya uandishi wa habari.

Barua hiyo ilimudu Mama Kanje machozi ya furaha. Alikumbuka siku alipokimbia vita vya Rwanda, akiwa mtoto mdogo, na jinsi alivyopigania maisha yake na ya watoto wake. Aliketi chini ya taa ya mafuta jikoni, akachukua picha ya Kanje akiwa amevaa jezi ya shule, dazini za kwanza, na akasema: “Mungu, umenionyesha kuwa mateso yangu hayakupotea. Mtoto wangu atakuwa mtu wa maana.”

Sembo, kwa upande wake, alikuwa ameshinda tuzo ya uchoraji katika shindano la shule. Alikuwa amechora picha ya Mama Kanje akiwa amesimama sokoni, akiuza mikeka zake, na picha hiyo ilikuwa imevutia wengi kwa undani wa rangi na hisia zilizomo. Mwalimu wa Sembo alimuandikia Mama Kanje, akisema:

"Sembo ana talanta ya kipekee. Anapaswa kuendelea na masomo ya sanaa."

Mama Kanje alisoma barua hiyo mara mbili, akishika picha ya Sembo aliyochora, na akasema: "Mungu, nimeona mateso mengi, lakini watoto wangu wananipa sababu ya kuendelea."

Baraka, mtoto wa mwisho, alikuwa ameanza kuandika nyimbo za Kiswahili, mara nyingi akiimba jioni baada ya kumaliza kazi za shule. Siku moja, alimuimbia Mama Kanje wimbo

aliouandika, uitwao “Mama Wangu ni Shujaa.” Wimbo huo ulikuwa na maneno ya heshima kwa juhudi za Mama Kanje:

“Mama wangu”

“Ulipambana”

“Ulinitunza”

“Ulinipa matumaini.”

Mama Kanje alisikiliza wimbo huo, akafumba macho, na machozi yakamtoka. Alimkumbatia Baraka, akisema: “Wewe ni baraka yangu ya kweli, mtoto wangu.”

Mama Kanje alipata changamoto mpya. Biashara yake ilikuwa imekua, lakini wateja wengi walikuwa wakisema kwamba mikeka yake ya jadi haikuwa ya kisasa vya kutosha kwa soko la Dar es Salaam. Alikutana na Bi. Zainab, rafiki yake wa kuuza vitenge, ambaye alimshauri aanze

kufuma mikeka yenye miundo ya kisasa, kama maua na nyota, ili kuvutia wateja wa mjini.

Mama Kanje alikubali ushauri huo, na akaanza kujifunza miundo mipya kutoka kwa Bi. Zainab. Alifuma mikeka yenye rangi za bluu, nyekundu, na manjano, na akaanza kuiuza kwa bei ya juu kidogo. Wateja walipenda miundo hiyo, na biashara yake ilianza kukua zaidi.

Mama Kanje pia alijiunga na mkutano wa wajasiriamali wa kike huko Dar es Salaam, ambapo alijifunza kuhusu jinsi ya kupanga bajeti na kuongeza wateja.

Alichukua mkopo wa shilingi laki nane kutoka kwa kikundi chake cha akina mama, na akaanza kununua vifaa vya kufuma mikeka zaidi. Alipata wazo la kuunda duka dogo la kuuza mikeka na vikapu vyake karibu na soko la Mbagara.

Alikodi duka hilo kwa shilingi elfu hamsini kwa mwezi, na akaanza kuuza bidhaa zake kila siku badala ya wikendi pekee.

Siku moja, alipokea ujumbe mwingine kutoka kijijini, ukisema kuwa Baba Kanje alikuwa ameugua sana na alikuwa akiishi peke yake. Mama Kanje alihisi huruma, lakini alijua kuwa maisha yake ya sasa yalikuwa kwa ajili ya watoto wake.

Aliketi na Kanje, Sembo, na Baraka jioni moja, akawaambia: “Msamehe baba yenu kwa yale aliyotutendea, lakini msikubali mateso yawe sehemu ya maisha yenu. Elimu yenu na bidii yenu itawafikisha mbali.”

Kanje alikubali kwa kunyamaza, lakini Sembo alisema: “Mama, umetufundisha kuwa upendo na uvumilivu vinashinda kila kitu.”

Mama Kanje aliangalia taa ya mafuta ikiwa inayeyuka polepole, akachukua daftari lake dogo, na kuandika: “Mungu, nimeona giza nyingi, lakini sasa nimeona mwanga wa elimu kwa watoto wangu. Wao watanifanya niwe mama wa heshima.” Alifunga daftari, akalala, akiwa na matumaini ya kesho bora.

SURA YA KUMI NA SITA

Biashara ya Mama Kanje ilikuwa imestawi kama mti uliomea baada ya jua kali la miaka mingi ya mateso. Duka lake la mikeka, vikapu na vitenge lililokuwa Mbagala lilikuwa na jina, na si jina la mtaani tu—lilikuwa alama ya ushindi wa mwanamke aliyenyanyuka kutoka vumbi la dhuluma.

Alikuwa bado akihudumu mgahawani, akipika kwa ustadi wali wa nazi, supu ya ng'ombe na maandazi yaliyovutia hadi wateja wa ofisi za karibu.

Lakini sasa, alishakuwa zaidi ya mpishi—alikuwa mama mlezi wa wasichana wawili waliomsaidia dukani: Winfrida na Toi. Walikuwa kama mabinti wake wa pili, waliomwita "Mama" si kwa mzaha, bali kwa heshima ya kweli.

Winfrida alikuwa msichana aliyelelewa kwenye mazingira magumu, na Toi alikuwa yatima wa wazazi waliopotea kwenye ajali ya barabarani. Mama Kanje aliwakumbatia kwa moyo ule ule aliowakumbatia Kanje, Sembo na Baraka. Alikuwa amegeuka kuwa mwanga wa waliopoteza dira.

Kanje, mtoto wake wa kwanza, alikuwa sasa mwanafunzi wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Alikuwa akisomea uandishi wa habari, akiandika makala zenye uzito kuhusu haki za wanawake, ubaguzi, na historia ya waathirika wa vita. Alikuwa pia ameanza kitabu chake mwenyewe, alichokiita *Machozi ya Mama Yangu*—kielelezo cha maisha waliyoishi kama familia na ushuhuda wa imani waliyojifunza kutoka kwa mama yao.

Siku moja, Mama Kanje alipokea barua kutoka kwa Kanje. Barua ilielezea kazi ya kujitolea

aliyokuwa anaifanya likizo, kusaidia watoto wa kijijini kupata vitabu na mwanga wa elimu. Barua hiyo haikuwa ya kawaida, ilijaa heshima ya mtoto kwa mama yake.

Alipomaliza kuisoma, alilishika picha ya Kanje iliyochorwa na Sembo, akasema kwa sauti ya kutoka moyoni:

“Mtoto wangu amenitunuku heshima ambayo hata dunia ilinikataa. Mungu, haya ni matunda ya machozi yangu.”

Aliandika barua ya kujibu, akimhimiza Kanje kuendelea na kitabu chake hadi kukikamilisha. Alimwambia wazi kuwa hadithi yake itakuwa taa kwa wanawake waliokata tamaa na sauti kwa waliokandamizwa kimya kimya.

Sembo, kijana wa pili, alikuwa katika kidato cha pili. Akiwa bado anapenda sana sanaa, alikuwa ameshinda tuzo ya uchoraji—picha iliyomchora Mama Kanje akiwa sokoni, akiuza mikeka huku jua likiwa linamchoma.

Picha hiyo ilitundikwa kwenye ukuta wa shule, na walimu walimpongeza kwa ubunifu wake wa kugusa mioyo.

Barua yake kwa Mama Kanje ilikuwa fupi lakini yenye mzigo wa mapenzi. “Mama,” aliandika, “unanifanya niwe na ndoto kubwa. Siku moja, nitakuwa msanii anayesimulia historia ya wanawake wa kweli.” Mama Kanje alisoma maneno hayo kwa ukimya, kisha akafumba macho. Machozi yakamtiririka polepole kama mvua ya jioni, si ya huzuni, bali ya faraja.

Baraka, mtoto wa mwisho, alikuwa darasa la nne. Talanta yake ya kuimba ilionekana wazi, na kila alipoimba kanisani, waumini walinyamaza kana kwamba wanasikiliza malaika. Siku moja alitunga wimbo aliouita *Jasho la Mama*, akamwimbia Mama Kanje jioni moja wakiwa wanakula ugali na maharage.

“Ulijinyima, ukatulisha; uliteseka, ukatufunika; Mama, haukupumzika, mpaka tukacheka.”

Mama Kanje alimtazama Baraka kwa macho ya mama aliyejua thamani ya kila tone la jasho lake. Akamwambia kwa sauti ya utulivu, “Wewe ni taa yangu, Baraka. Nyimbo zako zitaniweka hai hata baada ya kufa.”

Biashara ya mikeka ilizidi kukua. Wateja walihitaji mikeka mikubwa kwa ajili ya nyumba za kisasa, hivyo Mama Kanje alichukua mkopo

wa shilingi milioni moja kupitia kikundi cha kina mama alichokianzisha mwenyewe. Alianza kufuma mikeka ya viwango vipya—mikubwa, yenye rangi za asili, na miundo ya kipekee.

Wafanyakazi wake waliendelea kumsaidia, hasa wakati akiwa mgahawani. Hakuwa tayari kuacha kupika, kwani kwao kupika haikuwa kazi tu—ilikuwa njia ya kujenga uhusiano na wateja wake waliomheshimu kama mama, mshauri, na mfanyakazi mwenye moyo wa dhati.

Siku moja, alikutana na mwanamke aliyeitwa Bi. Amida—mjasiriamali wa ardhi kutoka Mabwepande. Mwanamke huyo alimweleza kuwa kuna viwanja vidogo vinavyouzwa kwa bei nafuu. Akampa wazo la kuanza kujenga nyumba yake polepole.

Mama Kanje alilikubali wazo hilo kwa moyo mzito, na siku hiyo hiyo akaanzisha mfuko wa “Nyumba Yetu.”

Akiwa peke yake usiku, alikumbuka siku aliyofukuzwa na Baba Kanje, akiwa na khanga moja tu, mkoba wa plastiki na uchungu mwingi. Aliapa kimoyomoyo:
“Sitakufa bila kuwa na nyumba yangu. Siku moja, watoto wangu watasema: hapa ndipo mama yetu alipotuandikia historia.”

Jioni moja, alipoketi na watoto wake watatu, aliwapa zawadi ya kipekee—hadithi ya maisha yake. Alielezea jinsi alivyokimbia vita vya Rwanda, maisha ya kambini, ukatili wa ndoa, na mapambano ya kuwalinda.

Alizungumza kwa sauti ya utulivu, lakini yenye uthabiti wa mwanamke aliyepitia vifo bila kufa.

“Nyinyi ni matunda yangu. Kila tone la jasho langu limewalea. Mtanifanya niwe mama wa heshima.”

Kanje alitulia, kisha akasema, “Mama, umetufundisha kuwa uvumilivu ni ushindi wa kimya kimya.”

Sembo aliongeza, “Mama, picha zangu zitakuwa silaha ya kumbukumbu zako.” Baraka naye akasema kwa sauti ya kujiamini, “Nyimbo zangu zitaimba jina lako mpaka mwisho wa dunia.”

Mama Kanje alijikuta analia. Lakini si kama mwanamke aliyeteswa, bali kama mama aliyeshinda vita vya maisha.

Akasema kwa sauti ya unyenyekevu: “Mungu, umenibariki zaidi ya nilivyowahi

kuomba. Sasa najua, maumivu yanaweza kuzaa heshima.

SURA YA KUMI NA SABA

Jina la “Mama Mikeka” halikuwa tena jina la soko la Mbagala pekee. Lilitamkwa hata kwenye kona za Mwenge na Buguruni, likisambaa kama harufu ya ubani wa heshima.

Watu walimjua—si kwa sababu ya sauti yake, bali kwa sababu ya kazi zake. Mikeka yake iliuzwa hadi kwenye hoteli za kitalii, vikapu vyake vilining’inizwa kwenye duka la maonesho Mwenge, na vitenge vyake vilivaliwa na wake wa mabalozi wa kigeni.

Alikuwa amefikia hatua ya maisha ambayo wanawake wengi waliota bila kupata. Lakini kwa Mama Kanje, haikuwa ndoto—ilikuwa ni matokeo ya maumivu ya muda mrefu, ya jasho la kimya, na ya maombi yaliyonyamaza kwenye giza la usiku.

Kanje alikuwa sasa mhitimu wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam. Alifanya kazi kama mwandishi wa habari katika gazeti la Taifa Leo, akisimamia safu ya wanawake na jamii. Aliandika kwa ujasiri, akigusa maisha ya waliotelekezwa, waliopigwa, walioteleza kwenye kimya cha dunia.

Siku moja, alirudi nyumbani na zawadi ya pekee—nakala ya kitabu chake cha kwanza: *Machozi ya Mama Yangu*. Alimkabidhi Mama Kanje nakala hiyo kwa mikono miwili, macho yakiwa yamejaa ukimya wa heshima.

“Mama,” alisema, “kitabu hiki ni maisha yako. Dunia inapaswa kujua kuwa nguvu ya mwanamke haipimwi kwa sauti bali kwa alama anayowacha.”

Mama Kanje alifungua kurasa za mwanzo, na kila neno lilimrudisha nyuma—kwenye kilio cha

usiku akiwa kambini, kwenye sauti ya Baba Kanje akimkemea, kwenye ndizi za sokoni zilizokuwa hazinunuliki. Alifumba macho, akasema kwa sauti ya mshukuro:

“Mungu, kumbe kilio changu kilikuwa mbegu ya historia. Sasa naona matunda.”

Sembo alikuwa katika mwaka wake wa mwisho wa sekondari. Mchana alisoma, usiku alichora. Uchoraji wake haukuwa tena wa darasani, ulikuwa wa maonyesho. Picha yake maarufu iliyoonyesha Mama Kanje akiwa sokoni huku jua likichoma uso wake ilitundikwa katika ukumbi wa sanaa wa mtaa wa Oysterbay.

Watu walilia walipoiona—si kwa sababu ya rangi, bali kwa sababu ya uhalisia wa mama aliyebeba familia yake kichwani.

Siku moja, alimletea Mama Kanje picha mpya—familia yao wakiwa wamesimama chini ya mti wa mwembe. Picha hiyo haikuwa tu mchoro; ilikuwa kiapo, kumbukumbu ya damu na jasho.

“Mama,” alisema Sembo, “hii ni familia yetu. Umeitengeneza kwa mikono yako. Kila tone la uchungu limekuwa msingi wetu.”

Mama Kanje aliishika picha hiyo kwa mikono iliyokauka kwa kazi. Alifumba macho kwa muda mrefu, kisha akasema taratibu, “Moyo wangu umepasuka mara nyingi, lakini sasa umejifunga kwa furaha ya kweli.”

Baraka alikuwa bado mdogo lakini moyo wake ulikuwa mkubwa. Darasa la nne, lakini maneno yake yalikuwa ya mtu mzima. Alikuwa amejiunga na kwaya ya kanisa la Mwenge, na

nyimbo zake ziligusa hadi wale waliokuwa wamepoteza imani.

Siku moja alisimama mbele ya waumini na kuimba wimbo wake mpya, *Mama Wangu ni Taa*. Kanisa lilitulia. Watu walilia. Wimbo huo haukuwa wimbo—ulikuwa historia.

“Ulinibeba,

bila pumziko,
Ulinifundisha,

bila kitabu,
Ulinipa matumaini, bila ahadi.”

Baada ya ibada, Mama Kanje alimkumbatia Baraka, akasema kwa sauti iliyojaa shukrani: “Wewe ndiye zawadi ya mwisho niliyopewa, lakini umenipa furaha ya kwanza. Umeandika jina langu ndani ya mioyo ya watu.”

Maisha yalizidi kupevuka. Kwa msaada wa mkopo kutoka kikundi chake cha akina mama, Mama Kanje alinunua kiwanja kidogo huko Mabwepande. Kwa hatua ndogo ndogo, tofali moja baada ya jingine, aliweka msingi wa nyumba yake mwenyewe—si nyumba ya kupangisha, bali nyumba ya kumbukumbu.

Aliwakabidhi Winfrida na Toi jukumu la kusimamia duka lake. Alijua kuwa sasa walikuwa wameiva, na walimtii si kwa mshahara, bali kwa heshima.

Wakati huo, alikutana na Bi. Rehema—mwanamke mjasiriamali aliyekuwa akiuza bidhaa za mikono katika mikoa tofauti. Waliketi pamoja chini ya kivuli cha duka moja la Mwenge, na Bi. Rehema alimpa wazo:

“Tunaweza kuunda mtandao wa wanawake wanaouza mikeka, vikapu, na sanaa za asili—kuanzia Dar es Salaam hadi Morogoro na Dodoma.”

Mama Kanje hakusita. Aliona mbele mbali zaidi ya alivyowahi. “Tukifanikiwa,” alisema, “tutakuwa tumewasha taa kwa kina mama mia moja.”

Lakini maisha hayakosi kivuli. Siku moja, alipokea barua kutoka kijijini. Ilisema: Baba Kanje amefariki dunia**.** Hakukuwa na kilio, hakukuwa na mshtuko, lakini moyo wake ulitetemeka. Si kwa huzuni, bali kwa uzito wa kumbukumbu.

Jioni hiyo, aliketi na watoto wake. Walikaa wote wanne, wakitazamana katika ukimya uliojaa historia.

“Mwili wake umeondoka,” alisema Mama Kanje kwa sauti ya utulivu, “lakini alama zake ziko ndani yetu. Msameheni. Msije kubeba chuki. Endeleeni kujenga heshima zenu.”

Kanje alisema, “Mama, umetufundisha msamaha kama zawadi ya waliojeruhiwa.”
Sembo aliongeza, “Kila picha nitakayochora, itasema hadithi yako.”
Baraka alisema, “Kila wimbo nitakaoimba, utakuwa dua ya jina lako.”

Mama Kanje alisimama kwenye kiwanja chake kipya, huku ukuta wa kwanza wa nyumba yake ukiwa umesimama. Aliketi chini ya mti wa mwembe alioupanda mwenyewe wiki moja baada ya kununua kiwanja. Alifungua daftari lake dogo, likichakaa kwa muda, na kuandika:

“Maisha yangu yamekuwa bahari yenye mawimbi makali. Lakini sasa, nina mwamba wa kujitegemea. Watoto wangu ni mashua zangu. Nitakumbukwa, si kwa maneno, bali kwa matendo. Nimejenga nyumba ya heshima kutoka kwa mawe ya mateso.”

Alipoandika mstari wa mwisho, upepo mdogo ulivuma, ukigusisha matawi ya mwembe. Aliinua kichwa, akatabasamu. Si kwa sababu alimaliza kujenga nyumba, bali kwa sababu alijua — amejenga historia.

SURA YA KUMI NA NANE

Nyumba ya Mama Kanje iliyojengwa Mabwepande ilishasimama imara. Ilikuwa si tu paa la kuzuia mvua bali alama ya historia—historia ya mama aliyepambana kimya, aliyetetemeka kwa hofu lakini hakuyumba kwa kusudi.

Ndani ya nyumba hiyo, walikuwepo watoto wake wote—wakiwa wakubwa sasa, lakini mioyo yao bado ikiwa karibu na moyo wa mama yao.

Biashara yake ya mikeka na vikapu haikuwa tena ya ujirani au mtaa; sasa ilikuwa imevuka mipaka ya Dar es Salaam.

Maagizo kutoka Morogoro, Dodoma, na hata Arusha yalizidi kumiminika. Alianza kuwaza juu ya ndoto mpya: kuuza bidhaa za mikono kwenye maonyesho ya Afrika Mashariki.

Kanje, sasa mwandishi mahiri wa gazeti la Taifa Leo, alikuwa amekuwa sauti ya waliowahi kunyimwa nafasi ya kuzungumza. Makala zake kuhusu wanawake wajasiriamali, wakimbizi, na vijana waliopitia maisha ya mtaani zilipewa nafasi ya mbele. Aliandika si kwa kalamu tu—aliandika kwa nafsi.

Siku moja, alimkabidhi Mama Kanje nakala ya kitabu chake cha pili, *Nguvu ya Mwanamke*, kilichokusanya simulizi za wanawake waliovuka maumivu na kusimama kwa miguu yao. Safari hii, alimwomba Mama yake aandike utangulizi.

Mama Kanje alikaa usiku kucha, akitafakari maneno ya kuandika. Mwishowe, aliandika kwa moyo wake wote:

“Maisha yangu hayakuwa barabara laini. Yalikuwa milima na mabonde, mawe na miiba.

Lakini ndani ya hayo yote, nilijifunza kuwa mwanamke anaweza kustahimili dhoruba na bado akaweka maua mbele ya nyumba yake.”

Kitabu kilianza kusambazwa hata nje ya Tanzania, na jina la Kanje likatajwa kama binti wa shujaa wa kweli.

Sembo alikuwa amejiunga na chuo cha sanaa. Mikono yake iliendelea kusema pale maneno yaliposhindwa. Alianza kufundisha watoto wa shule ya msingi uchoraji, akiwaelekeza kuchora si kwa kalamu tu, bali kwa hisia.

Picha zake zilichorwa kwenye vitambaa, ukuta wa shule, na hata kwenye kuta za hospitali ya wilaya.

Siku moja alimletea Mama Kanje mchoro mpya—picha ya nyumba yao ikiwa imezungukwa na miti ya mwembe, na watoto

wakiwa wamekaa nje wakisoma. Alimkabidhi na kusema:

“Mama, hii ni ndoto ambayo umeijenga kwa mikono yako. Umetupa mahali pa kuwa, na pa kuota zaidi.”

Mama Kanje alishika picha hiyo kwa taratibu, akaitazama kwa muda mrefu kabla hajafumba macho. Akasema kwa sauti ya ndani:

“Maisha yangu yameandika urithi. Sasa najua, kuna kizazi kitakachojifunza kupitia miguu niliyopita nayo.”

Baraka alikuwa sasa darasa la sita. Lakini maneno yake yalianza kugusa majukwaa ya watu wazima. Nyimbo zake za Kiswahili zilikuwa zinaimbwa na vikundi vya kwaya katika makanisa mbalimbali ya jiji. Alizidi kuandika kwa moyo wa kutunza kumbukumbu za familia yao.

Siku moja, alipanda jukwaani kwenye tamasha la vijana wa kanisa la Mwenge na kuimba wimbo wake mpya, *Mama Wangu ni Nguvu*. Sauti yake ilitulia hewani, ikigusa hadi waliofariki mioyoni mwa watu.

“Mama wangu,
ulisimama peke yako,
ukanilinda bila kujua kesho,
ulitengeneza kesho hiyo kwa mikono yako.”

Baada ya wimbo, Mama Kanje hakusema kitu kwa muda. Alimkumbatia Baraka kwa nguvu, machozi yakimtiririka kwa kimya kilichojaa furaha. Kisha akasema:

“Wewe ni zawadi yangu ya mwisho, lakini umebeba pumzi yangu ya milele. Nyimbo zako ni kumbukumbu ya moyo wangu.”

Mikeka na vikapu vilizidi kuhitajika nje ya mkoa. Ilikuwa wazi kuwa biashara yake sasa ilihitaji mfumo.

Mama Kanje alimpa Toi jukumu la kusimamia duka la Mwenge—msichana aliyeanza kama msaidizi, sasa alikuwa kiongozi wa uuzaji. Winfrida alipewa nafasi ya kusimamia masoko ya nje ya Dar es Salaam, akishughulika na wateja wa Morogoro na Dodoma.

Mama Kanje alikaa kwenye meza yake ya jikoni usiku mmoja, akaangalia orodha ya wateja walioweka oda.

Kando yake, kulikuwa na daftari dogo alilolianza miaka iliyopita akiwa Mbagala. Alilipapasa taratibu, kisha akasema kimya kimya:

“Kutoka ndizi za sokoni hadi mizigo ya malori—safari yangu ilikuwa ya kweli. Kila jasho lilihesabika.”

Jioni nyingine tulivu, aliwaita watoto wake wanne kuketi kwenye bustani ndogo ya mbele ya nyumba yao. Waliketi pamoja chini ya mwembe. Hakukuwa na hotuba.

Kulikuwa na sauti ya upepo, harufu ya udongo ulionywa na jua la mchana, na heshima ya kimya kati ya mama na watoto.

“Nyinyi,” alisema kwa sauti ya utulivu, “ndiyo historia yangu. Si nyumba hii, si biashara hii. Nyinyi ndio urithi wangu.”

Kanje alinyanyua kichwa na kusema, “Mama, kitabu changu kitaiambia dunia yote kuhusu nguvu yako ya kweli.”

Sembo alitabasamu, akasema, “Mama, sanaa

yangu itaonyesha upendo uliotujenga.”

Baraka aliinama, akasema kwa sauti nyepesi, “Mama, nyimbo zangu zitakuwa dua ya jina lako.”

Mama Kanje alifunga macho, akashusha pumzi ndefu. Akasema:

“Mungu wangu, nimeshuhudia maumivu yasiyosemeka, lakini sasa nina furaha ambayo siwezi kuielezea. Umekamilisha maisha yangu kwa njia ambayo hata ndoto hazikuweza kuniambia.”

SURA YA KUMI NA TISA

Sasa Mama Kanje alikuwa ameketi katika kipindi cha maisha ambacho aliwahi kukiota akiwa na khanga moja mgongoni na mtoto mdogo mkononi. Nyumba yao huko Mabwepande ilikuwa imekamilika kwa kila kipengele; kila mtoto alikuwa na chumba chake, na kulikuwa na bustani ya mboga na mti wa mwembe ulioleta kivuli cha furaha.

Hakukuwa tena na harufu ya jasho la hofu, bali harufu ya sabuni, chakula cha jioni na utulivu wa familia.

Mama Kanje alikuwa amepata nafasi ya kupumua, lakini moyo wake haukupumzika—uliendelea kutafuta njia mpya za kuwaweka wanawake wengine huru.

Biashara yake ya mikeka na vikapu ilikuwa imevuka mipaka ya Tanzania. Bidhaa zake sasa

zilionekana kwenye maonyesho ya sanaa za mikono kimataifa, zikisifiwa kwa ubunifu na uhalisia wa Kiafrika. Hakufanya haya kwa fahari, bali kwa heshima ya historia yake—kutoka sokoni akiwa mhamiaji, hadi maonyesho ya mataifa akiwa msimamizi wa ndoto.

Kanje, ambaye sasa alikuwa mwandishi mahiri, alikuwa ameandika kitabu chake cha tatu—kikiwa na hadithi za kina mama waliovuka mateso na kusimama kama nguzo za jamii. Alimtumia Mama yake nakala ya kitabu hicho akiwa ameandika kwa mkono wake mbele:

“Kwa Mama yangu, aliyeandika hadithi yetu kwa machozi badala ya wino.”

Mama Kanje alikifungua kitabu, macho yake yakipitia kurasa kwa ukimya wa heshima.

Alipofika ukurasa wa mwisho, aliliweka kifuani, akasema kwa sauti ya kupumua:

“Mungu, kumbe kilio changu kilikuwa mwanzo wa nuru ya kizazi changu.”

Sembo, akiwa sasa msanii wa kitaalamu, alikuwa ameonyesha kazi zake katika tamasha kubwa la sanaa lililofanyika Nairobi. Picha yake ya zamani ya Mama Kanje akiwa sokoni iliwasisimua watu wengi na hatimaye ikapata tuzo ya kimataifa.

Aliporudi nyumbani, alimwambia Mama Kanje, “Mama, picha hii imeonyesha dunia hadithi ambayo wewe uliishi kimya kimya.”

Mama Kanje, akiwa amevaa vazi lake la kitenge la kijani kibichi, aliposimama mbele ya picha hiyo Nairobi, alitulia. Alitazama uso wake wa zamani uliokuwa na jasho la kazi, macho yaliyojaa matumaini na mwili uliobeba historia.

Kisha akasema:
“Ee Mungu, sasa naona mwanga wa kesho,
mwanga uliokuwa umefichwa nyuma ya magiza
ya jana.”

Baraka alikuwa ameingia kidato cha kwanza. Sauti yake ilikuwa imepevuka kidogo, lakini moyo wake wa kuimba uliendelea kung’aa. Alitunga nyimbo zenye ujumbe, zenye maneno ya kuhuisha na kuponya.

Katika tamasha la kanisa la Mwenge, aliimba wimbo wake mpya uitwao *Mama Wangu ni Nuru*. Wimbo huo ulipoanza, ukumbi mzima ulitulia kana kwamba hata upepo ulisimama.

“Mama wangu,
ulinitazama kabla dunia haijanikubali,
ulinipa mwanga nilipokuwa gizani,

ulinitengenezea kesho kwa mikono yako yenye maumivu.”

Baada ya wimbo, aliteremka kutoka jukwaani na kumkumbatia Mama Kanje kwa nguvu. Alimnong’oneza, “Wewe si mama tu, wewe ni mwanga wangu wa maisha.” Mama Kanje alitabasamu kwa machozi ya kimya, na kusema:

“Wewe ni zawadi yangu ya mwisho, lakini umekuwa zawadi yangu ya milele.”

Biashara ya mikeka na vikapu sasa ilikuwa kazi kubwa yenye mtandao. Mama Kanje alikuwa akihitaji timu imara ya uendeshaji. Alimpa Toi jukumu la kusimamia duka la Mwenge, na Winfrida akawa msimamizi wa mauzo ya nje ya nchi—hasa Kenya na Uganda.

Kila alipotia saini fomu ya oda kutoka nchi nyingine, alikumbuka siku ya kwanza aliyouza

ndizi sokoni akiwa na mtoto mgongoni. Kila maombi ya bidhaa lilimpa sababu ya kukumbuka kuwa njia yake, hata ikiwa ilijaa mawe na magamba, haikuwa bure.

“Mungu wangu,” alisema jioni moja akiwa peke yake jikoni, “hata hatua ndogo za uchovu zilikuwa na maana. Hakuna jasho lililopotea.”

Siku ya Jumapili jioni, aliketi nje ya nyumba yao. Watoto wake walimzunguka—wakiwa si tu watoto, bali mashahidi wa historia aliyowajengea. Aliwasikiliza wakicheka, wakieleza mafanikio yao, na akasikia sauti ya amani ndani yake.

Alinyoosha mikono yake mbele, akasema kwa upole:

“Nyinyi si tu watoto wangu. Nyinyi ni mwanga wangu wa kesho. Nyinyi ndio sababu jina langu

litaendelea hata baada ya pumzi yangu ya mwisho.”

Kanje alisema kwa uthabiti, “Mama, kitabu changu cha nne kitafunguliwa kwa jina lako.”
Sembo aliongeza, “Mama, sanaa yangu itaishi hata dunia ikibadilika.”
Baraka, akiwa amekaa kwenye ngazi, alisema, “Mama, nyimbo zangu zitakuwa ushuhuda wa moyo wako.”

Mama Kanje alinyamaza kwa muda mfupi. Halafu, kwa sauti iliyojaa shukrani na uzito wa safari ndefu, alisema:

“Mungu wangu, umenibariki zaidi ya vile nilivyoweza kuota. Sasa najua, historia haianzikii katika vitabu—inaanza kwenye kifua cha mama.”

SURA YA ISHIRINI

Sasa Mama Kanje hakuishi tu kama mzazi; aliishi kama taa ya watu wengine. Nyumba yao huko Mabwepande ilikuwa si tu mahali pa kuishi, bali pahala pa faraja kwa kila mtu aliyeitembelea.

Bustani ilistawi, miti ya mwembe ilitoa kivuli chembamba, na watoto wa jirani walipita kuwasalimia kila jioni, wakisema kwa furaha, *"Shikamoo Mama Kanje!"*

Aliishi kwa utulivu, lakini moyo wake ulikuwa bado ukipigana kwa wengine. Alikuwa ameanzisha kikundi cha akina mama wajasiriamali huko Mwenge, kikundi kilichogeuka kuwa shule ya maisha kwa wanawake waliopitia magumu.

Aliwafundisha jinsi ya kufuma mikeka na vikapu kwa mikono yao wenyewe, lakini zaidi ya hapo,

aliwafundisha jinsi ya kufuma matumaini ndani ya mioyo yao.

Kanje alikuwa amepanda ngazi za mafanikio kama mwandishi wa habari. Alikuwa akifanya kazi na shirika la kimataifa linalosaidia wakimbizi, akihakikisha kuwa sauti za waliopoteza kila kitu zinaskika.

Makala zake zilionyesha si tu uchungu wa wahamiaji, bali pia nguvu iliyoko katika kila mama anayesimama licha ya kuangushwa.

Sembo naye alikuwa amegeuka kuwa msanii wa kimataifa. Alifundisha sanaa katika Chuo cha Dar es Salaam huku akishiriki maonyesho ya kimataifa yaliyoonyesha utamaduni wa Kiafrika.

Picha zake zilizungumzia historia, uzuri, na mapambano ya wanawake katika maisha ya kawaida.

Baraka, sasa mwanafunzi wa kidato cha pili, alikuwa bado na ile sauti ya kutuliza nafsi. Nyimbo zake za Kiswahili zilikuwa maarufu ndani na nje ya kanisa, zikisifiwa kwa ujumbe wa matumaini na mshikamano wa jamii.

Siku moja, Mama Kanje alipokea mwaliko wa kuhudhuria mkutano wa akina mama wajasiriamali huko Arusha. Tamasha hilo liliwakutanisha wanawake kutoka sehemu mbalimbali waliopambana, wakashinda na sasa walikuwa wakiongoza wengine.

Mama Kanje alipanda jukwaani, si kama mzungumzaji wa kawaida, bali kama sauti ya kizazi. Alisimulia historia yake—kutoka kwenye mivumo ya vita vya Rwanda, kuishi kwenye kambi za wakimbizi, kupigwa na kudhalilishwa na mumewe, hadi kufikia hatua ya kuwainua wanawake wengine.

Ukumbi ulitulia. Waliosikiliza walilia. Alipopewa tuzo ya “Mwanamke wa Jamii,” aliishikilia kwa mikono miwili, akasema:

“Hii si tuzo yangu peke yangu. Ni tuzo ya wanawake waliovumilia bila kutajwa, waliopigana bila kupigiwa makofi. Ni tuzo ya jamii yangu yote iliyonisaidia kusimama.”

Wakati huo huo, Kanje alimwalika Mama Kanje kushiriki mradi wa kuwasaidia wakimbizi wanawake kupata elimu ya stadi za maisha. Bila kusita, Mama Kanje alikubali.

Alianza kufundisha wanawake jinsi ya kufuma mikeka na vikapu, na bidhaa hizo zilianza kuuzwa katika soko la Mwenge kupitia kikundi alichokianzisha.

Katika kila fundisho, alikumbuka siku alipokaribishwa na wanawake waliomsaidia

alipokuwa na hali mbaya. Alitazama akina mama waliokuwa mbele yake—wengine waliobeba watoto migongoni, wengine wakiwa kimya kwa maumivu ya zamani—na akasema kimoyomoyo:

“Mungu, kumbe upendo wa jamii unaweza kuponya majeraha ambayo hata dawa haikuweza.”

Sembo, kwa upande wake, alichora picha ya kipekee: jamii yao ikiwa imekusanyika chini ya mti wa mwembe ulioko nje ya nyumba yao. Alimkabidhi Mama Kanje picha hiyo na kusema kwa sauti ya furaha:

“Mama, hii ni jamii yetu. Hii ni zawadi ya maisha uliyotujengea.”

Mama Kanje aliishika picha hiyo kwa taratibu. Alifumba macho, akaipapasa kwa vidole kana kwamba anaipitia kwa moyo. Kisha akasema:

“Mimi niliona mateso ya dunia. Lakini sasa, ninaona sura za watu wanaotabasamu kwa sababu ya kazi za mikono yangu.”

Baraka naye aliandika wimbo mpya ulioitwa *Jamii Yangu ni Nguvu* na kuimba kwenye tamasha la mwaka la kanisa. Wimbo huo ulipoanza, watu walisimama kwa heshima, wengine wakilia kimya kimya.

“Jamii yangu,
mlinitazama wakati nilianguka,
mlinisaidia kusimama,
mlinitengenezea kesho yenye matumaini.”

Baada ya wimbo, Mama Kanje alimsogelea Baraka na kumkumbatia kwa nguvu. Akasema:

“Wewe ni baraka yangu ya mwisho, lakini sasa umegeuka kuwa sauti ya jamii. Nyimbo zako si zako tena—ni za watu wote.”

Biashara ya akina mama wajasiriamali ilikua. Mama Kanje alikuwa sasa anasimamia zaidi ya wanawake hamsini waliokuwa wakijifunza na kuuza kazi zao. Alipanga ratiba ya mafunzo kwa makundi tofauti: wanawake vijana, wake wa wakimbizi, na hata wajane. Kila mmoja alipata nafasi ya kujifunza, si tu mikeka, bali pia kujifunza kupenda nafsi zao tena.

Jioni moja yenye upepo tulivu, Mama Kanje aliwaita watoto wake nje ya nyumba. Waliketi chini ya mwembe uliokuwa umezaa matunda kwa mara ya kwanza. Alitazama uso wa kila mtoto, kisha akasema:

“Nyinyi ndio jamii yangu ya kwanza. Ninyi ndio mlioandika historia yangu hata kabla haijachapishwa. Mkinikumbuka, nitakuwa hai.”

Kanje akasema kwa msisitizo, “Mama, kitabu changu kijacho kitaonyesha nguvu ya jamii uliyoijenga.”

Sembo aliongeza, “Mama, kila picha nitakayochora itaonyesha moyo wa jamii yako.”

Baraka akatabasamu, akasema, “Mama, nyimbo zangu zitakuwa dua kwa kila mama aliyeishi maisha yako.”

Mama Kanje akafumba macho. Machozi yalimtiririka taratibu. Lakini si ya huzuni. Alisema:

“Mungu wangu, umenibariki zaidi ya nilivyowahi kuota. Sasa najua, upendo wa kweli hauishi ndani ya nyumba, unaishi ndani ya watu.”

SURA YA ISHIRINI NA MOJA

Mama Kanje alikuwa amepata amani ya kweli maishani mwake, akiishi pamoja na watoto wake katika nyumba yao huko Mabwepande, ambayo ilikuwa imekuwa makao ya faraja na upendo.

Biashara yake ya kutengeneza mikeka na vikapu ilikuwa imepanuka, na sasa alikuwa akiuza bidhaa zake katika nchi za Afrika Mashariki. Kanje alikuwa amejijengea jina kama mwandishi wa habari wa kimataifa, akishirikiana na shirika linalosaidia wakimbizi.

Sembo alikuwa amefanikiwa kama msanii, na kazi zake za sanaa zilionekana katika maonyesho ya kimataifa. Baraka, akiwa kidato cha nne, alikuwa akijiimarisha kama mwandishi wa nyimbo za Kiswahili zinazovutia mioyo ya wengi.

Siku moja, Mama Kanje alialikwa kwenye tamasha la sanaa huko Kampala, ambapo Sembo alikuwa ameweka picha zake za maonyesho.

Picha yake ya Mama Kanje akiwa sokoni ilishinda tuzo ya kimataifa, na Sembo alimudu heshima hiyo kwa Mama Kanje.

Akiwa amevaa jezi yake ya kitenge, Mama Kanje alisafiri hadi Kampala na alipoiangalia picha ya Sembo, alisema: “Mungu, nimepitia mengi, lakini sasa nimeona nuru ya safari yangu.”

Kanje alikuwa amechapisha kitabu chake cha nne, ambacho kilikuwa kimeanza kuuzwa katika nchi za Afrika Mashariki.

Kitabu hicho kilisimulia hadithi za akina mama waliovumilia changamoto za maisha, na kilikuwa kimevutia wasomaji wengi. Alimpa Mama Kanje nakala, akisema: “Mama, wewe ndiye chanzo cha msukumo wangu.” Mama Kanje alisoma kitabu hicho, akikumbuka siku za taabu, na akasema: “Mungu, umenionyesha kwamba machozi yangu yalikuwa mbegu za mafanikio.”

Baraka alikuwa ameanza kuandika nyimbo zaidi, na siku moja aliimba wimbo wake mpya kwenye tamasha la kanisa la Mwenge. Wimbo huo, *Mama Wangu ni Nuru*, uliwahuzunisha wengi hadi wakalia. Maneno ya wimbo yalisema: “Mama wangu, ulinipa mwanga, ulinifundisha, ulinipa kesho ya matumaini.” Baada ya wimbo, Mama

Kanje alimkumbatia Baraka, akisema: “Wewe ni baraka yangu ya mwisho, lakini umeniletea furaha isiyoisha.”

Biashara ya Mama Kanje ilipokua, alikumbana na changamoto za kuipanua kimataifa. Alikuwa ameanza kuuza mikeka na vikapu nchini Kenya na Uganda, na alihitaji wafanyakazi zaidi.

Alipopokea mwaliko wa tamasha la sanaa huko Kigali, ambapo Sembo alikuwa ameonyesha picha zake, Mama Kanje alisafiri huko.

Picha yake sokoni ilishinda tuzo nyingine, na Sembo alimudu heshima hiyo kwake. Akiwa amevaa jezi yake ya kitenge, alipotazama picha hiyo, alisema: “Mungu, nimeona mateso mengi, lakini sasa nimeona mwanga wa maisha yangu.”

Kanje alichapisha kitabu chake cha tano, ambacho kilikuwa kimeanza kuuzwa katika nchi za Afrika Mashariki, kikisimulia hadithi za akina mama waliovuka changamoto.

Alimudu Mama Kanje nakala, akisema: “Mama, wewe ndiye msukumo wangu wa kwanza.”

Akisoma kitabu hicho, Mama Kanje alikumbuka siku za giza, akasema: “Mungu, umenionyesha kwamba machozi yangu yalikuwa mbegu za ushindi.”

Mama Kanje alialikwa kwenye tamasha la sanaa huko Addis Ababa, ambapo Sembo alionyesha picha zake. Picha yake sokoni ilipata tuzo ya kimataifa, na Sembo alimudu heshima hiyo kwake.

Alipotazama picha hiyo akiwa amevaa jezi yake ya kitenge, alisema: “Mungu, nimeona mateso mengi, lakini sasa nimeona urithi wangu wa milele.”

Kanje alichapisha kitabu chake cha sita, akisimulia hadithi za akina mama waliopambana na changamoto, na kilikuwa kimevutia wengi. Alimpa Mama Kanje nakala, akisema: “Mama, wewe ndiye msukumo wangu wa kwanza.” Mama Kanje alisoma kitabu hicho, akikumbuka siku za taabu, na akasema: “Mungu, umenionyesha kwamba machozi yangu yalikuwa mbegu za ushindi.”

Mwishoni mwa sura, Mama Kanje aliketi na watoto wake jioni moja, akawaambia: “Nyinyi ni urithi wangu wa milele, mtaniweka hai daima.” Kanje alisema: “Mama, vitabu vyangu vitawajulisha ulimwengu nguvu yako.”

Sembo aliongeza: “Mama, picha zangu zitaonyesha uzuri wa maisha yako.”

Baraka alimaliza: “Mama, nyimbo zangu zitaisifu heshima yako.” Mama Kanje alilia machozi ya furaha, akisema: “Mungu, umenibariki kupita ndoto zangu.”